

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку та аналіз наявності та використання виробничих
запасів»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Дорошенко Карина
Керівник: Мокієнко Т. В.

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ	9
1.1. Економічний зміст виробничих запасів, методи їх оцінки	9
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення.	23
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ	27
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства	27
2.2. Облік наявності та використання виробничих запасів і відображення інформації у звітності	32
2.3. Податкові аспекти обліку операцій з виробничими запасами.	43
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ НАЯВНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	45
3.1. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства	45
3.2. Аналіз складу, структури та динаміки виробничих запасів	55
3.3. Оцінка ефективності використання виробничих запасів суб'єкта господарювання	61
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні сільськогосподарські підприємства потребують значних змін в управлінській структурі. Важливою є правильна оцінка мінімального рівня виробничих запасів на підприємствах, оскільки матеріальні витрати у таких господарствах займають найбільшу частку в собівартості продукції.

Оптимізація виробничих запасів є ключовим фактором, що сприяє виходу сільськогосподарських підприємств з кризи та забезпеченню їх сталого розвитку. Це вимагає оновленого підходу до ролі та методології обліку й аналізу виробничих запасів у системі управління. У ринкових умовах найбільш успішними є ті суб'єкти господарювання, які здатні оперативно аналізувати виробничу ситуацію, приймати ефективні рішення (зокрема щодо оптимізації виробничих запасів) та швидко адаптуватися до змін ринку й законодавства.

Перш за все, тим, що організація обліку та аналізу виробничих запасів на підприємстві є складними процесами, які суттєво впливають не лише на успіх і рентабельність компанії, але й на відповідність її діяльності вимогам законодавства. Крім того, варто враховувати, що виробничі запаси часто становлять значну частину активів підприємства. Тому важливо забезпечити оперативний облік, аналіз та контроль за переміщенням, а також виявлення недочетів з подальшим встановленням справжніх причин та відповідальних осіб. Загалом, актуальність обраної теми обумовлена тим, що точність та оперативність обліку виробничих запасів значно впливають на їх збереження, дотримання законодавчих норм і загальну коректність роботи підприємства.

Точність і об'єктивність відображення операцій із виробничими запасами в бухгалтерському обліку та звітності безпосередньо впливає на правильність визначення ключових показників, які характеризують результати господарської діяльності та фінансовий стан підприємства (зокрема залишки оборотних коштів, їх обіг, собівартість, прибуток, рентабельність). Таким чином, достовірність і повнота обліку фактів, пов'язаних із рухом виробничих запасів,

визначає об'єктивність усіх важливих для користувачів показників.

З огляду на це, нові вимоги висуваються до організації економічної інформації, а також до методики обліку й аналізу виробничих запасів. Актуальність проблем обліку й аналізу запасів сільськогосподарських підприємств не викликає сумнівів і потребує детального дослідження. Проте низка питань, пов'язаних з організацією та методикою обліку і аналізу виробничих запасів, потребує подальшого вивчення та наукової розробки.

Недостатня теоретична й практична розробленість обліку виробничих запасів на сільськогосподарських підприємствах, а також недосконалість нормативних актів, які регулюють цей процес, стали основою для вибору теми кваліфікаційної роботи, її мети та завдань для дослідження.

Мета і завдання дослідження. Дослідити специфіку обліку, правове забезпечення обліку та аналізу запасів на сільськогосподарському підприємстві та розробити ефективні рішення для їхнього вдосконалення. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

- дослідити сутність, класифікацію та методи оцінки виробничих запасів з урахуванням специфіки сільськогосподарських підприємств;
- виявити проблемні аспекти обліку запасів, що виникають у сучасних умовах;
- ознайомитися з організаційно-правовими особливостями роботи досліджуваного підприємства;
- оцінити наявну систему бухгалтерського обліку на підприємстві;
- проаналізувати порядок відображення в первинних документах, обліку та звітності інформації про наявність і рух виробничих запасів;
- оцінити рівень, динаміку та ефективність використання запасів підприємства;
- надати практичні рекомендації для вдосконалення системи обліку та підвищення ефективності облікових процесів.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження виступають облікові процедури відображення господарських операцій щодо наявності та

руху запасів у ТОВ «XXX». Предмет дослідження охоплює теоретичні, методологічні та практичні аспекти обліку й аналізу виробничих запасів підприємства.

Методологічною основою є застосування загальнонаукових та спеціалізованих методів пізнання. У процесі дослідження використовувалися такі методи:

- індукція та дедукція для збору й узагальнення даних про бухгалтерський облік виробничих запасів;
- статистичне спостереження та економічний аналіз для оцінки поточного стану об'єкта дослідження;
- історичний і логічний методи, що сприяли вивченню еволюції обліку виробничих запасів;
- бібліографічний аналіз для визначення актуальних питань обліку виробничих запасів і ефективності їх використання у дослідженнях вітчизняних авторів;
- порівняльно-правовий метод для встановлення рівня розвитку національного та міжнародного законодавства у сфері регулювання обліку запасів.

Інформаційною базою дослідження слугують: наукові джерела (монографії, наукові статті, доповіді українських дослідників з питань розвитку бухгалтерського обліку); офіційні документи (нормативно-правові акти України з бухгалтерського обліку, матеріали органів законодавчої та виконавчої влади); фінансова та статистична звітність ТОВ «XXX» Полтавського району; довідкові й інформаційні видання професійних бухгалтерських організацій, а також електронні ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в:

- розробці алгоритму для аналізу фінансового стану підприємства, що включає активи, основні засоби, дебіторську заборгованість, власний капітал та інші елементи. Узагальнення можливостей використання даних з «Балансу (Звіту про фінансовий стан)» для оцінки фінансової ситуації підприємства.

- описі алгоритму реєстрації інформації про виробничі запаси у бухгалтерському обліку - від первинної документації до складання фінансової звітності.

- виокремленні окремого субрахунку 2091 «Витрати на придбання виробничих запасів».

Практичне значення одержаних результатів:

- результати аналізу даних «Балансу (Звіту про фінансовий стан)» дають можливість оцінити ефективність діяльності підприємства. Висновки дозволяють розробити комплекс заходів для поліпшення фінансового стану підприємства;

- дотримання запропонованої моделі реєстрації інформації про виробничі запаси забезпечить отримання достовірних даних, що дозволить користувачам звітності ухвалювати обґрунтовані та зважені управлінські рішення.

Основні результати дослідження доповідалися на засіданні кафедри обліку і оподаткування та конференціях різної рівнів («Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів», Полтава, 2024 р., «Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту, оподаткування в умовах глобалізації», Полтава, 2024 р.) та отримали схвальну оцінку.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано двоє тез доповідей: «Бухгалтерський та управлінський облік виробничих запасів», «Проблеми відображення інформації в звітності підприємства», залальним обсягом 0,19 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

1.1. Економічний зміст виробничих запасів, методи їх оцінки

Основним чинником успішного ведення бізнесу є забезпечення достатніх запасів на підприємстві. Завдяки ефективному управлінню цими оборотними активами, контролю за їхнім рухом і правильному веденню бухгалтерського обліку можна досягти позитивного фінансового результату, що є метою багатьох компаній. Для належного обліку запасів на підприємстві необхідно зрозуміти, що таке економічна категорія «запаси» і з яких елементів вона складається. Вивчення цього поняття та його класифікація на групи має здійснюватися відповідно до положень бухгалтерських стандартів, що регулюють цей аспект обліку на законодавчому рівні як в Україні, так і за кордоном (НП(С)БО та М(С)БО), а також з урахуванням наукових досліджень та праць теоретиків і вчених [30, 34].

Термін «запаси» має глибоке історичне коріння і походить від українського слова «запас» - означає «накопичене для зберігання і використання в майбутньому» або «щось відкладене про запас». Це слово є похідним від дієслова «запасати», що означає «накопичувати, збирати, зберігати щось на певний час, з метою використання пізніше».

Слово походить від праслов'янського «posědati» (в буквальному сенсі «мати при собі, у розпорядженні»), яке поступово розвинуло значення накопичення і відкладення ресурсів для майбутнього.

Термін «запаси» як економічна категорія почав набувати самостійного значення наприкінці 90-х років ХХ століття після ухвалення Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та затвердження НП(С)БО [57].

В сучасній українській мові слово «запаси» найчастіше вживається в економічному, військовому, господарському та екологічному контекстах і стосується ресурсів або предметів, відкладених на майбутнє.

Теоретичні основи обліку запасів та їх відображення у фінансовій звітності викладені в НП(С)БО 9 «Запаси» та М(С)БО 2 «Запаси». Організації, що застосовують МСБО 2, повинні дотримуватися принципів обліку запасів і визначення їх собівартості, яка відображається як актив і переноситься на наступні періоди до моменту визнання відповідних доходів [30, 34].

МСБО 2 визначає, які витрати включаються до собівартості, правила їх визнання та формули розрахунку. НП(С)БО 9, своєю чергою, регламентує сутність, типи, умови визнання, методи оцінки запасів та специфіку їх обліку.

Визнання запасів у бухгалтерському обліку регулюється як національними стандартами, так і міжнародними стандартами фінансової звітності. Умови визнання запасів базуються на подібних принципах, хоча є певні відмінності в деталях і підходах.

1. Визнання запасів за національними стандартами (НП(С)БО 9 «Запаси» в Україні). У національній практиці визнання запасів регулюється Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». Згідно з цим стандартом, запаси визнаються активом, якщо [34]:

- контроль. Підприємство контролює запаси, і вони належать йому (право власності).

- майбутня економічна вигода. Існує ймовірність, що підприємство отримає економічні вигоди в майбутньому від використання або продажу цих запасів.

- достовірна оцінка. Вартість запасів може бути достовірно визначена.

Запаси включають сировину, матеріали, незавершене виробництво, готову продукцію, товари для продажу та інші матеріальні активи, що використовуються у виробництві або продажу.

2. Визнання запасів за МСФЗ (IAS 2 «Запаси»). Міжнародний стандарт фінансової звітності, який регулює облік запасів, – це МСБО (IAS) 2 «Запаси» .

Умови для визнання запасів за цим стандартом аналогічні, проте можуть мати деякі відмінності в деталях:

- контроль над активом - підприємство має контроль над запасами і право на отримання вигод від них;

- ймовірність економічних вигод - існує ймовірність отримання економічних вигод від використання запасів у майбутньому;

- надійна оцінка. Запаси можна достовірно оцінити, тобто визначити їхню собівартість для відображення у фінансовій звітності.

МСФЗ також зазначає, що запаси оцінюються за найменшою з двох величин: собівартістю або чистою реалізаційною вартістю (ЧРВ) – тобто ціною продажу за мінусом витрат на завершення виробництва та реалізацію.

Основні відмінності в національній та міжнародній практиці можна розглянути в наступних аспектах:

1. Оцінка запасів. У МСФЗ значна увага приділяється переоцінці запасів за чистою реалізаційною вартістю, що може вимагати дооцінок або списання вартості запасів, якщо їхня ринкова вартість знижується. У національній практиці така переоцінка також допускається, але здійснюється рідше.

2. Складові собівартості. МСФЗ більш детально регулює складові собівартості запасів. Наприклад, за МСБО 2 до собівартості можуть включатися витрати на обробку і деякі інші накладні витрати, тоді як у національній практиці деталі можуть відрізнятися.

3. Методи оцінки. За МСФЗ можливе використання методу FIFO або середньозваженої вартості, а метод LIFO (останній прийшов - перший пішов) не дозволяється. У деяких країнах, що дотримуються власних національних стандартів, метод LIFO ще застосовується.

Отже, визнання запасів у національній та міжнародній практиці базується на схожих принципах, але існують відмінності в оцінці, методах нарахування та переоцінці, що можуть впливати на загальну вартість запасів у фінансовій звітності. Умови визнання запасів у національній та міжнародній практиці наведені в додатку А.

Визначення поняття «запаси» є схожим у міжнародній та національній практиці, що обумовлено тим, що національні стандарти обліку ґрунтуються на міжнародних.

Різноманітність змін у власності в умовах ринкової економіки, розширення прав підприємств у сфері економічного управління та специфічні галузеві особливості виробництва зумовлюють виникнення альтернативних, але водночас конкретних підходів до вивчення технологічних завдань та технічного обліку виробничих запасів.

Сучасні товаровиробники мають можливість вибору різних методів обліку надходження запасів, відображення вартості використаних матеріалів, виявлення розбіжностей між фактичною собівартістю матеріальних цінностей та обліковою вартістю і подальшого розподілу матеріалів, використаних у виробництві, та тих, що залишилися на складах.

У науковій літературі поняття «виробничі запаси» трактується по-різному. Так, НП(С)БО 9 «Запаси» визначає запаси як активи, що:

- призначені для продажу в умовах звичайної господарської діяльності;
- перебувають у процесі виробництва для подальшої реалізації;
- призначені для використання у виробничому процесі, надання послуг або управління підприємством [34].

Бутинець Ф. Ф. визначає запаси як отримані чи вироблені товари, готові до подальшої переробки або реалізації. На його думку, запаси є матеріальними цінностями, які спрямовані на отримання готової продукції та повністю споживаються під час виробничого циклу, переходячи у вартість готової продукції.

Велш та Деніел Г. Шорт вважають, що виробничі запаси – це сировина та матеріали, які надходять для подальшої обробки або використовуються для виробництва товарів, відображаючись в обліку як виробничі запаси доти, доки вони не будуть використані [7].

Сопко В. В. визначає запаси як предмети праці, що призначені для виробництва готової продукції та є матеріальною частиною товару [44].

На думку Завгороднього В. П., запаси – це важлива складова активів підприємства, які відображаються при оцінці результатів його виробничої діяльності та економічного стану [11].

Поддєрьогін А. М. зазначає, що запаси – це матеріальні активи, які в звичайних умовах використовуються для продажу або для виробництва продукції та послуг.

Пушкар М. С. описує запаси як ресурси у вигляді матеріалів, напівфабрикатів, готової продукції чи палива, що тимчасово зберігаються на виробничих майданчиках або складах і не використовуються безпосередньо в поточному виробничому циклі.

Скригун Н. визначає запаси як ключовий ресурс для стабільного функціонування підприємства, призначений для реалізації або виробничого використання у процесі створення та продажу продукції.

У підприємстві можуть використовуватися різні матеріальні цінності, які по-різному задіяні у виробництві. Деякі з них повністю споживаються, інші – змінюють лише свою форму, входять до складу товару або слугують допоміжним елементом у процесі виробництва, не змінюючи при цьому хімічної структури чи складу товару.

Зазначимо, що трактування терміну «запаси» в такій літературі має суб'єктивний характер.

У наукових дослідженнях поняття «запаси» часто замінюють термінами «ресурси», «матеріали», «предмети праці», «предмети споживання», «товари» та іншими. Аналізуючи сучасні наукові погляди, можна зробити висновок, що трактування сутності запасів є досить різноманітним. Це дозволяє стверджувати, що єдина універсальна класифікація запасів для всіх підприємств неможлива.

Запаси – це складне та узагальнене поняття, що включає матеріальні ресурси, предмети праці, засоби праці, предмети споживання та товари. Між цими категоріями існує тісний взаємозв'язок, що дозволяє їх об'єднати в поняття «запаси».

Виробничі запаси - це матеріальні ресурси, що використовуються в процесі виробництва продукції. Вони є однією з основних складових частин запасів підприємства і включають всі види сировини, матеріалів, палива, комплектуючих виробів та інших ресурсів, які безпосередньо споживаються в процесі виготовлення продукції або виконання робіт.

Запаси можуть розглядатися з різних сторін. Узагальнену класифікацію запасів подано на рис. 1.1. Наприклад, за сутністю виробничих запасів розрізняють «запаси» як:

1. Ресурси для виробництва. Виробничі запаси включають матеріали, сировину, комплектуючі, паливо, інструменти та допоміжні матеріали, які використовуються в процесі виробництва або надаються для покриття поточних потреб підприємства.

2. Невід'ємна частина виробничого процесу. Виробничі запаси забезпечують безперервність виробничого процесу, допомагаючи уникнути зупинок у роботі через відсутність необхідних матеріалів.

3. Форма зберігання ресурсів. Виробничі запаси зберігаються на складах підприємства до моменту їх використання у виробництві.

За значенням виробничих запасів вони представлені як [65]:

1. Гарантія безперервності виробництва. Тобто, виробничі запаси є необхідним ресурсом для постійного і стабільного функціонування підприємства, що допомагає уникнути перерв у виробничих процесах через нестачу матеріалів.

2. Оптимізація витрат. Керування виробничими запасами дозволяє оптимізувати витрати на закупівлю та зберігання матеріалів, що в свою чергу може знижувати витрати підприємства і підвищувати його ефективність.

3. Гнучкість у виробництві. Наявність достатніх запасів дозволяє підприємству оперативно реагувати на змінні умови ринку, замовлення чи виробничі потреби, не чекаючи на нові поставки.

4. Фінансовий аспект. Високий рівень запасів може призвести до фінансових труднощів через заморожування оборотних коштів у вигляді

матеріальних запасів. Проте їх дефіцит може обернутися зупинкою виробництва і втратами через невиконання замовлень.

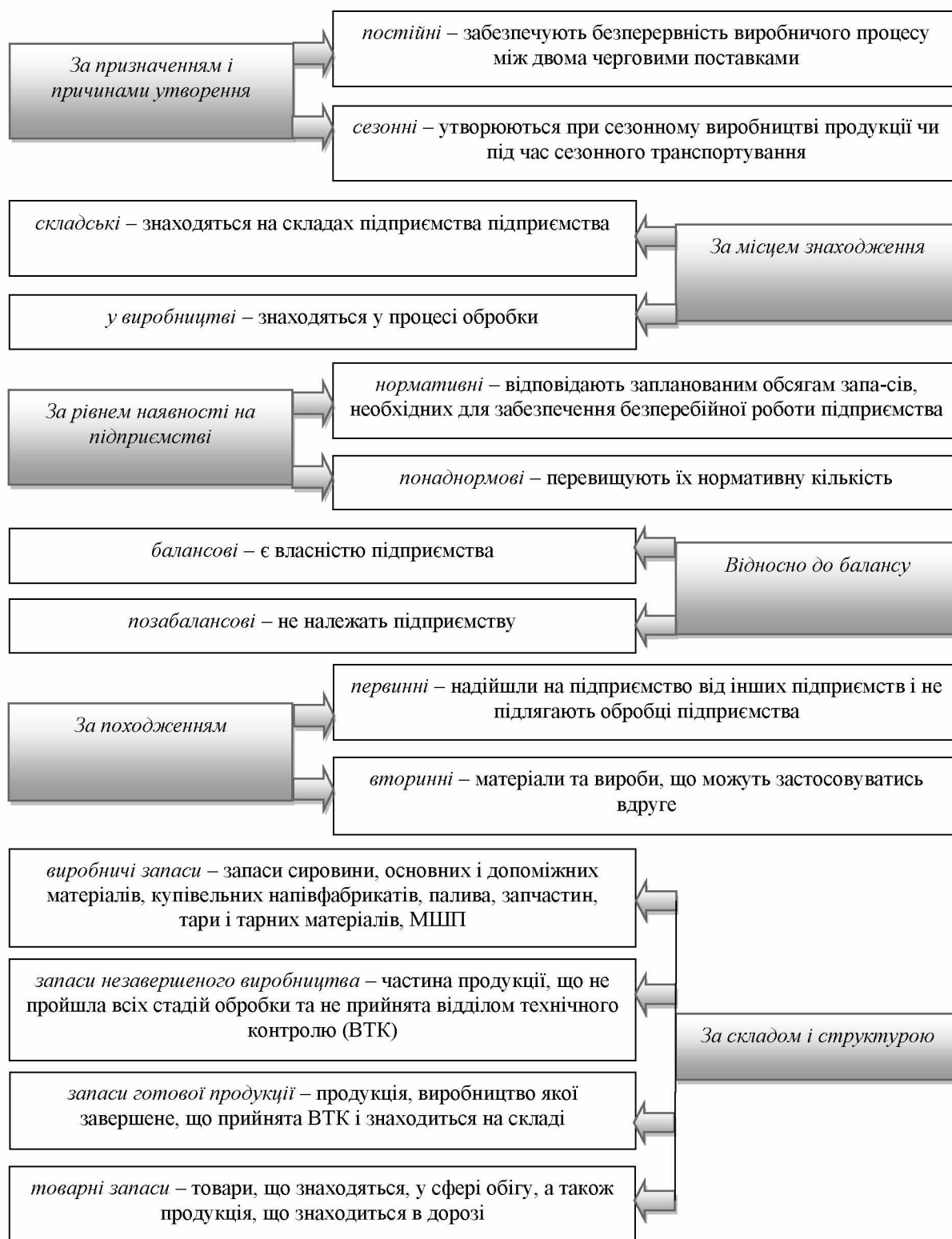

Рис. 1.1. Класифікація запасів для потреб управління

Важливою частиною управління виробничими запасами є їх оптимізація, що включає правильне планування обсягів закупівель, складування і своєчасне

оновлення запасів для забезпечення ефективного функціонування підприємства.

Раціональна організація обліку запасів передбачає використання економічно обґрунтованої класифікації. Класифікація запасів необхідна для ефективного управління складським господарством, аналітичного обліку, а також для нормування, планування, обліку, аналізу та контролю запасів на підприємстві [69]. Далі розглянемо класифікаційні ознаки запасів, що визначені в законодавчих та нормативних актах - НП(С)БО 9 і МСБО 2 (додаток Б).

У міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 2 «Запаси» наведена загальна класифікація запасів без детального опису їх складових. Натомість у національних стандартах, зокрема в П(С)БО 9, передбачено більш детальну класифікацію, яка доповнюється такими елементами, як МШП, поточні біологічні активи, сільськогосподарська продукція та продукція лісового господарства. Цей підхід пояснюється тим, що міжнародні стандарти не враховують специфіку бухгалтерії окремих країн.

Класифікація виробничих запасів є важливим аспектом управління запасами на підприємствах, оскільки правильне розподілення та управління запасами сприяє ефективному виробництву, знижує витрати та оптимізує процеси. Розглянемо основні підходи до класифікації виробничих запасів [22].

1. Класифікація запасів за типом:

- сировина. Матеріали, які використовуються для створення кінцевих продуктів;
- напівфабрикати - продукти, які вже пройшли певну стадію обробки, але ще не є готовою продукцією;
- готова продукція - кінцеві продукти, які готові до продажу або використання;
- допоміжні матеріали - предмети, що використовуються для підтримки процесу виробництва (наприклад, мастильні матеріали, інструменти);
- запасні частини та інструменти - запаси для ремонту або підтримки обладнання, що беруть участь у виробничому процесі.

2. Класифікація за призначенням:

- оперативні запаси - запаси, необхідні для безперервного виробництва, які використовуються щодня;
- страхові запаси - запасні матеріали, які зберігаються для запобігання перебоїв у виробництві у випадку непередбачених ситуацій;
- сезонні запаси - запаси, які формуються з урахуванням сезонного характеру виробництва або ринку.

3. Класифікація за вартістю:

- дорогі матеріали - включають високовартісні елементи, що потребують спеціального обліку та контролю;
- дешеві матеріали. Зазвичай це витратні матеріали, вартість яких є незначною.

4. Класифікація за частотою використання (АВС-аналіз):

- категорія А - найцінніші запаси, що становлять малу частку обсягу, але велику частку вартості;
- категорія В - середньоцінні запаси, що становлять помірну частку вартості та обсягу;
- категорія С - маловартісні запаси, що використовуються часто.

5. Класифікація за часом зберігання:

- короткострокові - запаси, що використовуються в найближчому майбутньому;
- довгострокові - запасні матеріали або сировина, що зберігаються довше.

6. Класифікація за походженням:

- внутрішні - запаси, що виготовляються самим підприємством;
- зовнішні - придбані або отримані від постачальників.

Отже, класифікація дозволяє систематизувати запаси, визначити стратегії управління для кожного типу запасів, підвищити ефективність обліку, оптимізувати закупівлі та зберігання.

На основі проведеного аналізу пропонується узагальнена класифікація запасів, яка об'єднує найбільш суттєві для управління запаси й класифікаційні ознаки, що дозволяє оперативно приймати ефективні управлінські рішення.

Методичні рекомендації щодо обліку запасів застосовуються підприємствами всіх форм власності, за винятком банків та бюджетних установ. Вони визначають порядок визнання та оцінки запасів, документування операцій з їх рухом, облік і контроль запасів на складах та в процесі виробництва, а також облік тари тощо.

На практиці можуть застосовуватися наступні методи оцінки запасів при їх надходженні (рис. 1.2):

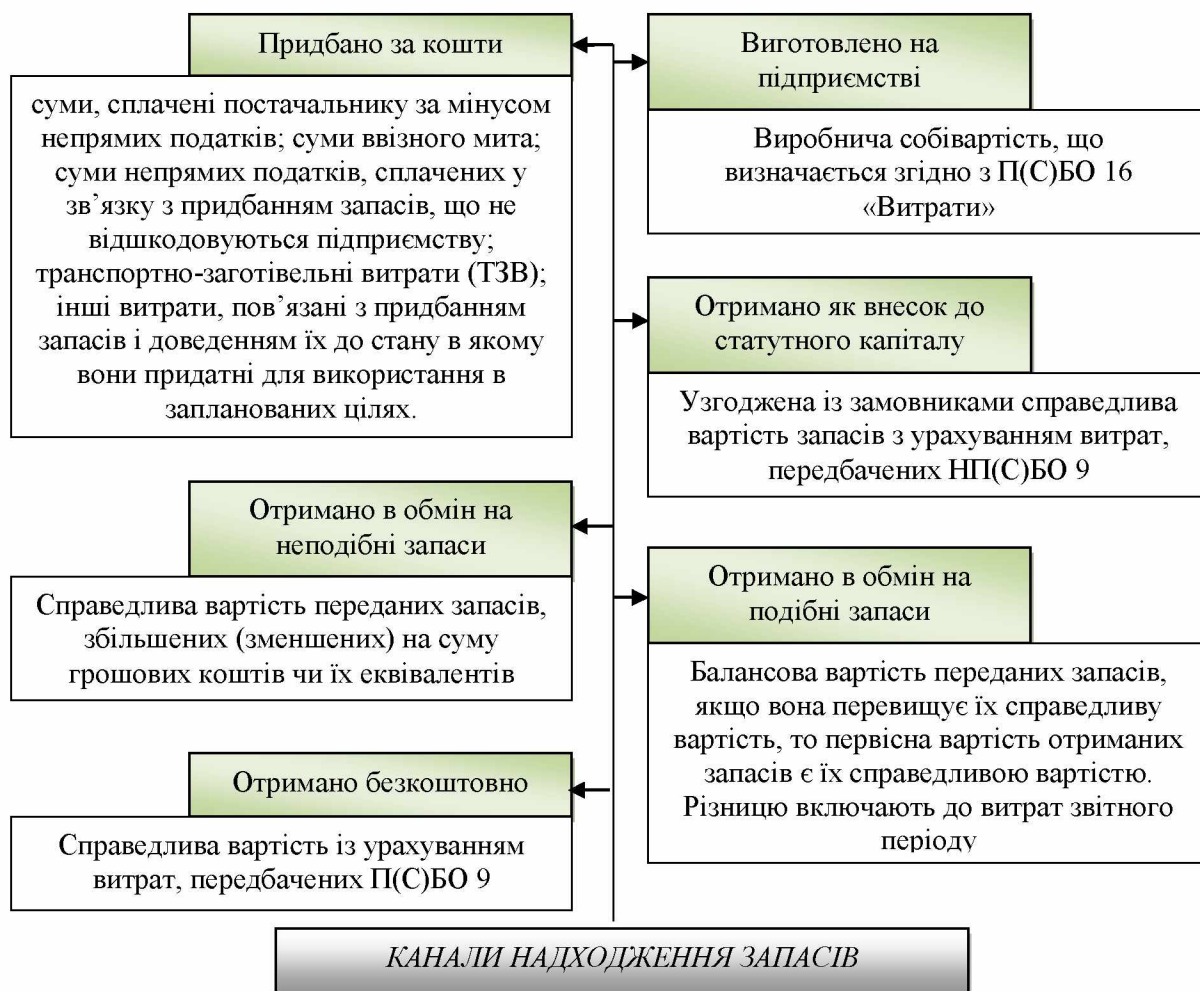

Рис. 1.2. Порядок визначення первісної вартості запасів

1. Фактична (первісна) вартість – це сума витрат, фактично здійснених для придбання або виробництва запасів, включаючи:

- вартість придбання (ціна, сплачена постачальнику);
- транспортно-заготівельні витрати;
- витрати на вантажно-розвантажувальні роботи;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням запасів.

2. Собівартість виготовлення – вартість запасів, які були виготовлені самим підприємством, включаючи: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші виробничі витрати.

3. Облікова (середня) вартість – використовується, якщо підприємство закупає запаси за різними цінами. Обчислюється як середня вартість запасів, розрахована на основі середньозваженої вартості одиниці запасів.

4. Чиста вартість реалізації – використовується, якщо запаси знецінилися або якщо очікувана ціна реалізації запасів на ринку є нижчою за їхню облікову вартість. Розраховується як сума, яку підприємство очікує отримати від продажу запасів за вирахуванням витрат на продаж.

5. Нормативна (стандартна) вартість – визначається на основі нормативних витрат. Застосовується, якщо підприємство використовує нормативний метод обліку запасів, зокрема в масовому виробництві.

6. Відновлювана вартість – використовується у випадку, коли запаси оцінюються за поточною ринковою ціною (вартістю заміщення).

Методи вибуття запасів (рис. 1.3) є важливим елементом облікової політики підприємства, оскільки від них залежить правильність розрахунку собівартості запасів, чистого прибутку та, зрештою, фінансових результатів діяльності. Найбільш поширені методи вибуття запасів такі (додаток В):

1. Метод середньозваженої собівартості. Цей метод передбачає визначення середньої вартості одиниці запасів, що є наявними на підприємстві, незалежно від черговості надходження чи використання запасів. Обчислюється середнє арифметичне значення вартості всіх партій на складі.

Переваги: проста реалізація та використання; стабілізує коливання вартості запасів у звітності.

Недоліки: може не відповідати реальним коливанням ринкових цін,

особливо в періоді інфляції; не відображає фізичного потоку запасів.

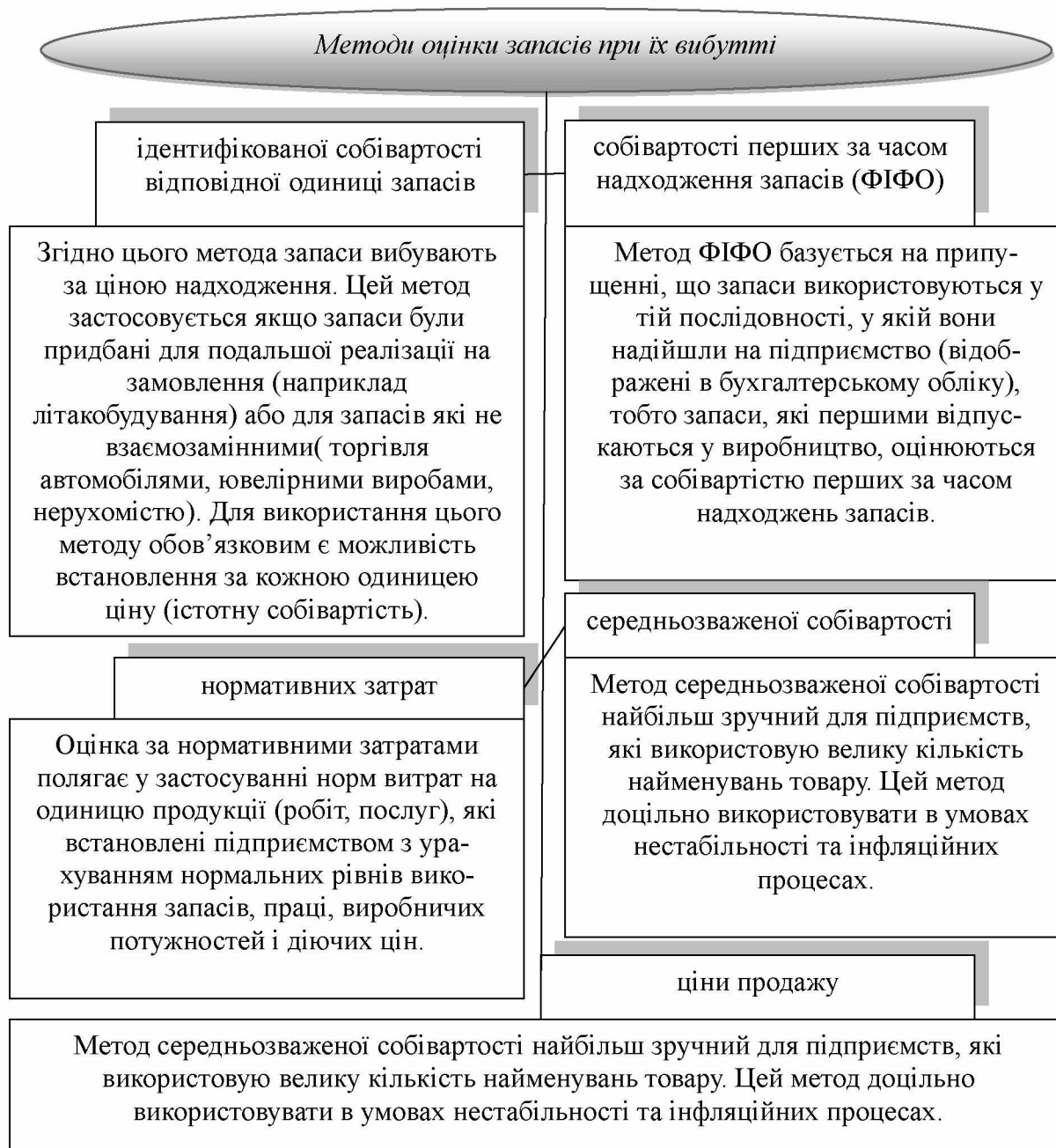

Рис. 1.3. Методи оцінки запасів при їх вибутті

2. Метод FIFO (First In, First Out - «перший прийшов, перший пішов»). Відповідно до цього методу, першими списуються запаси, які надійшли раніше. Вважається, що товари та матеріали використовуються в порядку їх надходження на підприємство.

Переваги: добре підходить для бізнесів, де важлива ротація запасів; відповідає реальному фізичному руху запасів у багатьох галузях (наприклад, у

роздрібній торгівлі).

Недоліки: під час інфляції може призвести до зниження собівартості реалізованих запасів і, відповідно, до завищення прибутку; залишки на складі можуть мати завищену вартість, якщо ціни постійно зростають.

3. Метод ідентифікованої собівартості. Цей метод базується на точному визначенні вартості конкретних одиниць запасів, які вибувають. Підходить для унікальних товарів з високою вартістю.

Переваги: точність у визначенні собівартості кожної одиниці; добре підходить для підприємств з унікальними або дорогими товарами (наприклад, ювелірні вироби).

Недоліки: неможливість застосування для масового виробництва чи стандартних товарів; складний і трудомісткий у застосуванні.

Вибір методу вибуття запасів залежить від специфіки підприємства, умов ринку та облікової політики компанії.

Оцінка запасів на дату балансу є важливою частиною підготовки фінансової звітності, оскільки вона впливає на собівартість проданих товарів і, відповідно, на чистий прибуток підприємства. Оцінку запасів на дату балансу здійснюють для відображення їх справедливої вартості в обліку.

Чиста вартість реалізації кожної одиниці запасів визначається як різниця між очікуваною ціною продажу та витратами на завершення виробництва і збуту.

Транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ) - це витрати, які виникають під час закупівлі, перевезення та доставки товарів або матеріалів на підприємство. ТЗВ є складовою собівартості придбання запасів, тому їх важливо правильно розраховувати та відображати в бухгалтерському обліку [36].

Основні складові ТЗВ:

1. Витрати на транспортування - оплата послуг сторонніх транспортних компаній або витрати на власний транспорт.

2. Завантаження та розвантаження - витрати на роботи по завантаженню та розвантаженню товарів, матеріалів.

3. Страхування вантажу - витрати на страхування товарів під час їх транспортування.

4. Інші витрати - наприклад, витрати на упакування, мито, акцизи тощо.

Способи розрахунку ТЗВ:

1. Прямий метод - коли транспортні витрати прив'язуються до конкретної партії товарів або матеріалів. У такому випадку ТЗВ відносяться безпосередньо на собівартість цих запасів.

2. Непрямий метод - коли ТЗВ розподіляються між різними видами товарів або матеріалів пропорційно, наприклад, до ваги або вартості товарів у партії. Цей метод використовується, якщо немає можливості визначити ТЗВ для конкретної партії.

Для відображення ТЗВ в обліку може використовуватися один із способів:

- оприбуткування запасів з ТЗВ: витрати, пов'язані з закупівлею та доставкою товарів, включаються до первісної вартості запасів; на рахунках бухгалтерського обліку це відображається як збільшення вартості запасів (рахунок 20 або 28).

- окремий облік ТЗВ. Іноді підприємства ведуть облік ТЗВ на окремому рахунку (наприклад, рахунок 15 «Капітальні інвестиції» або субрахунок 201 «Транспортно-заготівельні витрати»). У кінці періоду ТЗВ можуть бути розподілені пропорційно обсягу запасів, що були отримані в звітному періоді.

- списання ТЗВ. ТЗВ відображаються у складі собівартості реалізованих товарів або продукції. Це може бути зроблено шляхом списання суми ТЗВ у міру реалізації запасів, на які вони були віднесені.

Правильне відображення ТЗВ в обліку допомагає підприємству контролювати витрати на логістику та уникати помилок при формуванні собівартості продукції.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

В даний час активно розробляються відповідні механізми та процедури для відшкодування збитків, завданих внаслідок бойових дій, що були спричинені країною-агресором. Однак варто розуміти, що вже зараз необхідно почати формувати основи цього процесу, зокрема, для підтвердження фактів пошкодження або знищення, фіксації обсягу завданих збитків і забезпечення відповідності законодавчим вимогам щодо документального оформлення.

Ефективність часу, витраченого на облікові операції, залежить від кількості та тривалості таких дій, співвідношення основних та допоміжних операцій, а також від збалансованості часу, потрібного для виконання робіт, і необхідних перерв [42].

Практика обліку та аналізу запасів є трудомістким процесом, що може містити низку недоліків на окремих підприємствах. Зокрема, помилки в облікових операціях, невірний облік запасів і їх неефективне використання можуть спричинити втрати. Основні проблеми, що потребують вирішення в обліку запасів, наведено на рис. 1.4.

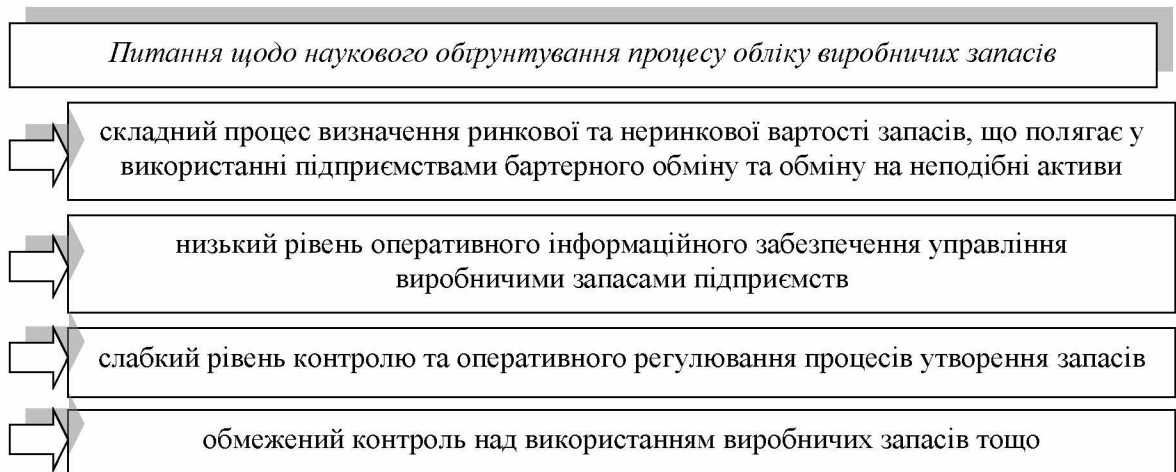

Рис. 1.4. Проблеми щодо наукового обґрунтування обліку виробничих запасів

Зростаюча роль інформаційних систем і технологій у роботі підприємств сприяє більш ефективному використанню електронного документообігу. Такий документообіг має відповідати вимогам точності, надійності та ефективності.

Досягнення цих вимог можливе лише за умови правильної та ретельно організованої автоматизації процесу документування.

В умовах воєнного стану в Україні облік виробничих запасів набуває особливо важливого значення. Війна змінює не тільки виробничі процеси, але й організацію бухгалтерії, зокрема, облік запасів, що є необхідними для безперебійної роботи підприємств та забезпечення економічної стабільності. У зв'язку з цим виникає низка проблем, які потребують вирішення на рівні законодавства та підприємств. У даній доповіді буде розглянуто основні проблеми обліку виробничих запасів в умовах воєнного стану та можливі шляхи їх вирішення.

Під час воєнного стану в Україні були введені ряд змін до законодавства, що стосуються бухгалтерського обліку. Зокрема, постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 169 «Про запровадження воєнного стану» внесла корективи у порядок ведення обліку та звітності для підприємств, зокрема для тих, які мають виробничі запаси.

Водночас, необхідність екстрених рішень щодо забезпечення потреб армії та інфраструктури призводить до тимчасових змін у стандартах обліку. Це може призводити до непорозумінь та складнощів у веденні обліку запасів, особливо якщо підприємство змінює напрямок діяльності або постачальників.

В умовах воєнного стану багато підприємств стикаються з проблемами у постачанні необхідних матеріалів і комплектуючих для виробничих процесів. Закриття чи пошкодження доріг, логістичних маршрутів, а також обмеження постачання товарів з-за кордону - усе це ускладнює нормальне постачання запасів.

Також, в умовах війни можуть бути порушення процесів зберігання запасів через пошкодження складів, відсутність доступу до певних територій, а також загроза мародерства чи захоплення майна. Це потребує спеціальних заходів для збереження матеріальних цінностей.

Інфляція та зміна валютних курсів значно ускладнюють визначення справедливої вартості запасів. Вартість товарів може різко змінюватися, що, в

свою чергу, створює проблеми для правильного відображення їх у бухгалтерії та звітності. При цьому, підприємства повинні враховувати як облік витрат на купівлю, так і зберігання запасів в умовах постійних економічних коливань.

Особливо актуальними стають питання використання оцінки за справедливою вартістю та її зміни в умовах війни. Часто підприємства змушені продавати запаси за зниженою ціною через потребу швидкої реалізації.

Правильний облік запасів допомагає підприємствам ефективно планувати свою діяльність, зокрема, виробництво та розподіл ресурсів. В умовах воєнного стану, коли час є критично важливим фактором, важливо мати точні дані про наявні запаси для своєчасного реагування на зміни в потребах виробництва або заміни постачальників.

Невизначеність у постачанні, а також зміни в потребах ринку через війни чи мобілізацію, змушують компанії переглядати свої стратегії щодо управління запасами [24].

Зміни в територіальній цілісності та контроль над певними регіонами також впливають на облік виробничих запасів. Часто підприємства, що знаходяться в районах з активними бойовими діями, стикаються з проблемами в збереженні своїх запасів через відсутність доступу до них або втрату частини майна.

Законодавчі ініціативи, що дозволяють підприємствам на таких територіях користуватись спрощеними процедурами обліку запасів, можуть допомогти прискорити відновлення після бойових дій.

Для того, щоб зменшити негативний вплив війни на облік виробничих запасів, можна рекомендувати наступні заходи:

- застосування гнучких систем обліку, що дозволяють оперативно коригувати вартість запасів;
- удосконалення логістичних процесів та інвестиції в альтернативні канали постачання;
- використання електронних засобів обліку для забезпечення безпеки даних і мінімізації помилок;

- надання підприємствам можливості використовувати спрощену систему обліку в зонах, що постраждали від війни;
- розробка системи компенсацій для підприємств, що зазнали значних збитків через пошкодження запасів.

Облік виробничих запасів в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим аспектом для забезпечення стабільності та функціонування підприємств. Однак, існуючи проблеми, такі як зміни в законодавстві, порушення постачання, нестабільність економічної ситуації та проблеми з безпекою матеріальних цінностей, потребують швидкої адаптації. Вдосконалення обліку та застосування сучасних технологій дозволить компаніям більш ефективно справлятися з цими викликами і зменшити втрати в умовах війни.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «ХХХ», що подальше називається «Товариство», зареєстроване рішенням Виконкому Полтавської міської Ради № 46-8 від 9 червня 2000 року, створене відповідно до законодавства України, такого як «Про підприємництво», «Про власність», «Про підприємства в Україні» і «Про господарські товариства», а також на основі угоди про створення Товариства.

Статутний капітал Товариства складається з вартості вкладів його учасників. Розмір статутного капіталу становить 14000 гривень.

ТОВ «ХХХ» здійснює виробничу діяльність у Полтавській області, а реалізує свою продукцію по всій Україні. Основні ринки збуту - Полтавська, Кіровоградська, Харківська та Київська області.

Війна спричинила значні труднощі для підприємства, зокрема, порушила логістичні маршрути та підвищила вартість паливно-мастильних матеріалів і насіння. З початку війни ТОВ «ХХХ» безкоштовно надає продуктові набори власного виробництва переселенцям, своєчасно сплачує податки до місцевого бюджету та створює робочі місця, що є важливим для економіки України.

Уся продукція ТОВ «ХХХ» сертифікована за найсуворішими стандартами якості IFS Food Version 6 та Global GAP, що підтверджує її високу якість, корисність та безпечність. Працівники підприємства регулярно беруть участь у програмах підвищення кваліфікації, інструктажах та навчаннях, включаючи зарубіжні стажування.

Матеріально-технічна база ТОВ «ХХХ» оснащена сучасними автоматизованими системами для переробки, фасування, сортування та очищення продукції, які переважно імпортуються з-за кордону через

відсутність аналогів на вітчизняному ринку. Частину продукції ТОВ «XXX» експортує до Німеччини, Італії, Голландії та Польщі.

Під час аналізу трудових ресурсів проводиться оцінка наявності робочої сили на підприємстві, досліджується вплив трудових факторів на обсяги виробництва, а також аналізується співвідношення між темпами зростання продуктивності праці та середньою заробітною платою.

Праця є діяльністю, в результаті якої з природних ресурсів виробляються матеріальні та духовні блага. Як одна з найважливіших загальнолюдських категорій, праця є складним і багатогранним явищем, що вимагає всебічного вивчення та вдосконалення. Людська праця має отримувати відповідну винагороду у вигляді заробітної плати.

Дослідимо динаміку працівників ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка структури кадрового складу ТОВ «XXX»
за 2021 -2023 рр.**

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.
Загальна кількість працівників(кадри), осіб	151	163	151	0
Управлінський персонал, осіб	26	31	28	+2
у % до загальної кількості працівників, %	17,2	19,0	18,5	+1,3
Кількість працівників, зайнятих у с/г виробництві, осіб	125	132	123	-2
у % до загальної кількості працівників, %	82,8	81,0	81,5	-1,3
Питома вага працівників, що проживають у сільській місцевості, %	96,5	97,5	96,3	-0,2

Динаміка кадрового складу ТОВ «XXX» засвідчила, що чисельність працівників не змінилася у 2023 р. порівняно з 2021 р. (рис. 2.1). Проте спостерігається збільшення частки управлінського персоналу на 2 особи (на 1,3 %), що вплинуло на скорочення чисельності працівників, зайнятих у с/г виробництві.

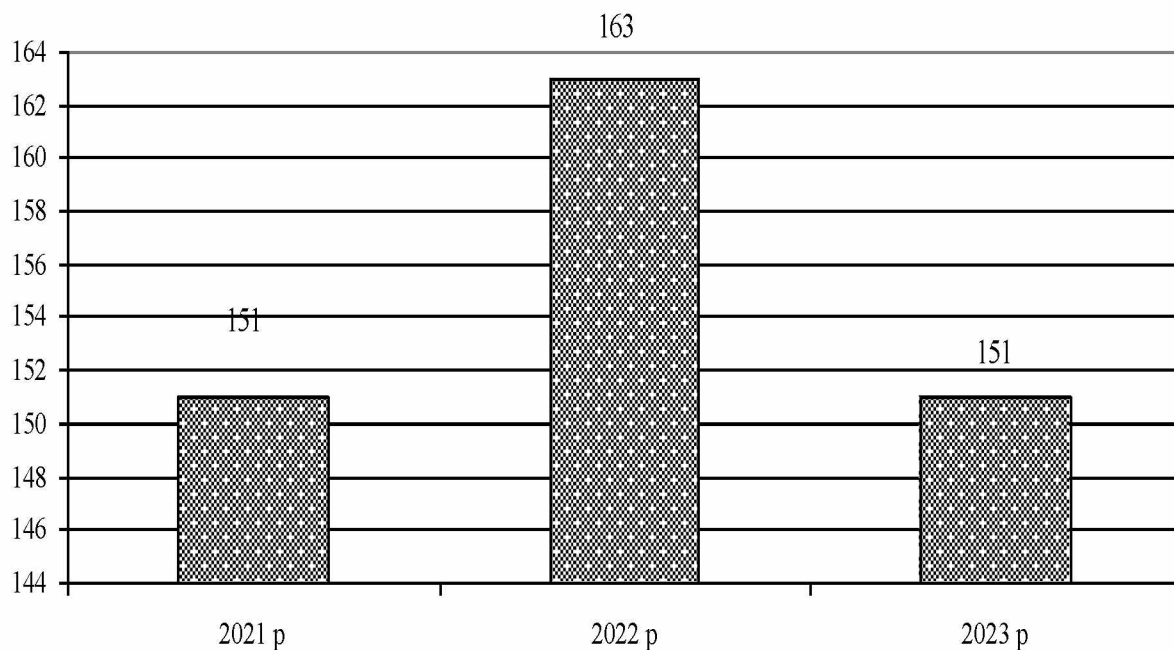

Рис. 2.1. Динаміка середньорічної чисельності працівників ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр., тис. грн

Основним видом діяльності є рослинництво. Основними видами продукції, що вирощує підприємство є: кукурудза, соняшник, соя, овочі відкритого ґрунту тощо.

Агропромисловість, як складна галузь, складається з кількох підрозділів: вирощування зерна, цукрових буряків, льону, картоплі, овочів, а також виробництва кормів тощо.

На основі цього формуються різні типи господарств, які відрізняються технологією та організацією виробництва, рівнем кваліфікації працівників та асортиментом продукції.

Використавши дані ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. проведемо оцінку динаміки посівних площ (табл. 2.2).

Графічно динаміку посівних площ ТОВ «XXX» представлено на рис. 2.2.

Динаміка посівних площ ТОВ «XXX» по основним видам продукції свідчить про їх скорочення на 14,6 га (на 0,4 %).

Таблиця 2.2

**Динаміка посівних площ ТОВ «XXX»
за 2021 – 2023 рр. (основні види культур), га**

Культура	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.	
				га	%
Кукурудза	2626,6	1228,3	1219,1	-1407,5	-53,6
Соя	104,1	206,1	496,4	+392,3	в 4,8 р.б.
Соняшник	352,3	695,6	1163,8	+811,6	в 3,3 р.б.
Коріандр	189,5	1047,3	380,5	+191,0	100,8
Картопля	160,0	94,0	150,9	-9,1	-5,7
Овочі відкритого ґрунту	40,5	30,8	47,7	+7,2	+17,7
Разом	3473,0	3302,1	3458,4	-14,6	-0,4

Зокрема, за рахунок: збільшення посівних площ під сою – на 392,3 га, під соняшник – 811,6 га, під коріандр – на 191 га, під овочі відкритого ґрунту – 7,2 га та скорочення посівних площ під кукурудзу – на 1407,5 га, під картоплю – на 9,1 га.

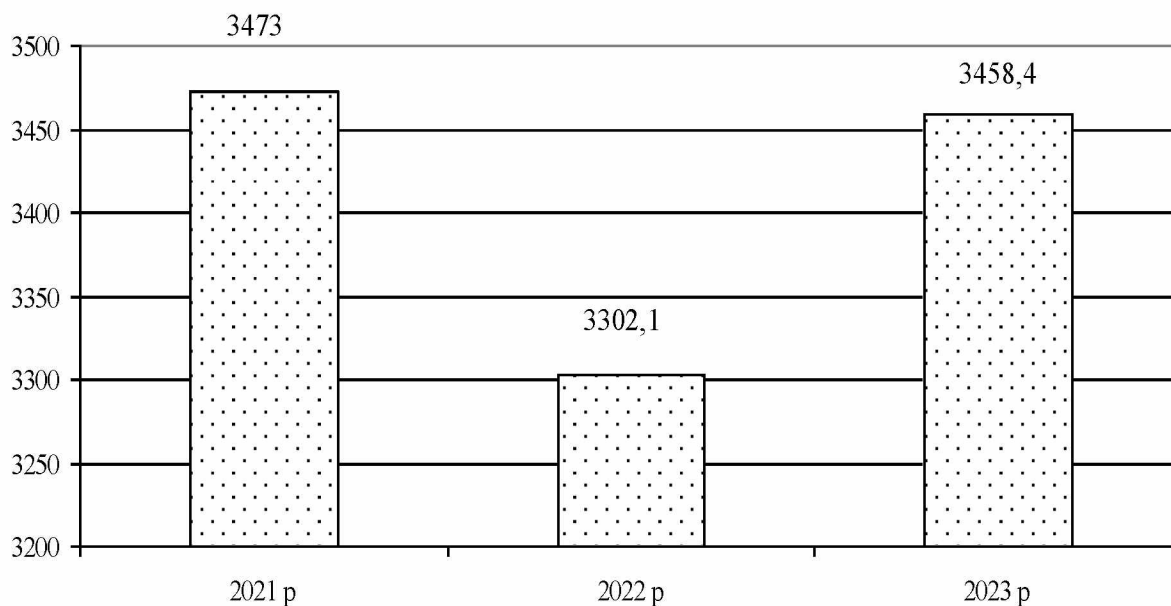

Рис. 2.2. Динаміка посівних площ ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр., га (по основним культурам)

Облікова політика є ключовою складовою бухгалтерського обліку в компаніях і розробляється індивідуально, враховуючи специфічні фактори,

пов'язані з діяльністю підприємства, такі як форма власності, структура, вид діяльності, виробничі потужності, асортимент продукції, кількість працівників, система оподаткування, умови збуту продукції, організація праці тощо.

Вона забезпечує надання точної інформації про фінансовий стан підприємства, його доходи, витрати та результати діяльності, що необхідно для прийняття управлінських рішень як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами фінансової звітності.

Облікова політика може бути розглянута з двох аспектів: як набір правил ведення бухгалтерського обліку, затверджених нормативними документами, а також як набір методів і прийомів організації обліку, обраних підприємством з урахуванням загальних правил і специфіки його діяльності.

Методи та прийоми обліку затверджуються наказом або розпорядженням, із зазначенням принципів побудови обліку, техніки його ведення та складання звітності (фінансової, податкової, статистичної), а також організації роботи бухгалтерії.

ТОВ «XXX» самостійно: визначає ключові напрямки та основні параметри облікової політики; обирає методи ведення бухгалтерського обліку, що включають реєстри синтетичного та аналітичного обліку, а також порядок реєстрації та групування даних відповідно до встановлених стандартів; розробляє систему управлінського обліку та форми звітності; визначає повноваження працівників щодо підписання бухгалтерських документів; затверджує процедури документообігу та технології обробки облікової інформації; формує робочий план рахунків та графік складання і подання фінансової, статистичної та податкової звітності.

Організація бухгалтерського обліку основних засобів у ТОВ «XXX» є системою взаємопов'язаних правил, методів і процедур, що охоплюють реєстрацію господарських операцій, накопичення та обробку інформації, її зберігання та подальшу передачу. В наказі про облікову політику також повинна бути надана інформація щодо запасів, що зображена в додатку Г.

Для належного обліку виробничих запасів на ТОВ «XXX» необхідно

забезпечити низку параметрів, що дозволяють регулювати облік в умовах діяльності підприємства (додаток Д). Хоча наказ щодо облікової політики ТОВ «XXX» розроблений, він потребує вдосконалення, зокрема в частині, що стосується обліку запасів.

2.2. Облік наявності та використання виробничих запасів і відображення інформації у звітності

На ТОВ «XXX» облік матеріалів, що надходять від постачальників, здійснюється за допомогою видаткової накладної (додаток Ж.1). Цей документ оформляється матеріально-відповідальною особою в день прибуття товарів на склад і зберігається до передачі в бухгалтерію. Якщо запаси доставляються транспортом постачальника або сторонньою організацією, видаткова накладна не оформлюється, оскільки надходження фіксується товарно-транспортною накладною.

Для контролю за прибуттям та оприбуткуванням матеріалів ведеться Журнал обліку вантажів, що надійшли (форма № М-1), який відділ матеріально-технічного постачання заповнює на основі товарно-транспортних документів, прибуткових ордерів та актів приймання матеріалів, фіксуючи фактичне надходження на склад.

Для обліку виробничих запасів використовується Довіреність (форма № М-2, 2б) - письмовий дозвіл для представників підприємства отримувати матеріальні цінності або документи від постачальників (додаток Ж.2). Видача незаповнених або непідписаних довіреностей забороняється, незаповнені рядки прокреслюються.

Представник зобов'язаний не пізніше наступного дня після доставки цінностей передати документ на їх прийом та передачу на склад. Довіреність реєструється в журналі, а якщо отримуються товари з різних складів, може бути видана одна довіреність на кілька документів або окремі довіреності для

кожного складу.

Невикористані довіреності мають бути повернуті відповідальному працівнику не пізніше наступного дня після завершення їх терміну дії. Особам, які не повернули довіреність або не відзвітували про її використання, нова довіреність не видається. Після завершення відпуску цінностей постачальник повертає довіреність з документами на останню партію до бухгалтерії.

Облік перевезень автомобільним транспортом здійснюється за допомогою товарно-транспортної накладної (форма №1-ТН). З 1 лютого 2023 року в Україні тестується електронна товарно-транспортна накладна (е-ТТН), але паперові накладні поки залишаються обов'язковими. Обов'язковий перехід на е-ТТН заплановано на 1 серпня 2023 року, що прискорить розрахунки завдяки миттєвій доступності документів.

Для внутрішнього переміщення матеріалів використовують Накладну-вимогу на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів, яка заповнюється в двох примірниках та підписується головним бухгалтером. Перший примірник передається отримувачу, а другий - бухгалтерії.

Крім цих документів, для обліку матеріалів застосовуються також акт-вимога на заміну матеріалів (форма № М-10), накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей (форма № М-20) та акт про приймання устаткування (форма № М-15). Під час інвентаризації матеріали записуються в інвентаризаційний опис (форма № М-21), де фіксуються всі деталі кожного матеріалу.

Таким чином, для контролю та обліку руху запасів використовується широкий спектр документів, і точність обліку на підприємстві залежить від їх правильного заповнення та вчасного подання до бухгалтерії.

Облік запасів на виробництві ведеться на складі та в інших місцях зберігання в Книзі складського обліку. Записи в цій книзі робить завідувач складу, комірник, бригадир або інша матеріально відповідальна особа по всій номенклатурі закріплених за ними цінностей, облікованих у кількісному вираженні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Витяг з Книги складського обліку

Назва матеріалів насіння озима пшениця				Номенклатурний номер 024005		
Одиниця виміру - кг						
Дата	Документ		Джерела надходження або вибуття	Кількість або вага		
	Назва	№		надходження	витрачання	залишок
Залишок на 01.06.2023 р.						3750
02.06.2023 р.	Накладна	6	Відпущено комірнику	-	1400	2350
05.06.2023 р.	Накладна	12	Отримано від ПП «Мпія»	2750	-	5100
...

У ТОВ «XXX» затверджено список матеріально відповідальних осіб, з якими укладаються договори про повну індивідуальну матеріальну відповідальність.

Загалом, облік, що стосується руху виробничих запасів у ТОВ «XXX», ведеться з дотриманням усіх необхідних вимог. Первинні документи складаються та своєчасно подаються до бухгалтерії, за що відповідає головний бухгалтер компанії – Кравець Олег Михайлович.

Відповідно до Інструкції № 291, для обліку запасів застосовується 2-й клас Плану рахунків, що має назву «Запаси».

Бухгалтерський облік запасів, що належать ТОВ «XXX», ведеться на рахунку 20 «Запаси». Це активний рахунок, по дебету якого відображається надходження запасів і їх дооцінка, а по кредиту – витрати на виробничі потреби, продаж, уцінка та інші вибуття.

В ТОВ «XXX» використовуються виробничі запаси, які обліковуються на найбільш популярних субрахунках сільськогосподарських підприємств. Розглянемо їх детальніше:

Субрахунок 203 «Паливо» використовується для обліку твердого палива, пального та мастильних матеріалів. Аналітичні рахунки відкриваються за видами палива, і облік ведеться за кількістю та сумою по кожному виду палива та матеріально відповідальним особам. Аналітичний облік допомагає

контролювати витрати палива та його залишки. Окремо обліковуються талони на нафтопродукти та газ.

Згідно з Інструкцією № 291, облік твердого палива, пального та мастильних матеріалів, які купуються для експлуатації транспортних засобів та інших потреб, в ТОВ «XXX» ведеться на субрахунку 203 «Паливо» рахунку 20 «Виробничі запаси». Облік здійснюється за кількістю і сумою по видах палива та матеріально відповідальним особам. Також на цьому субрахунку обліковуються оплачувані талони на нафтопродукти та газ. Надходження ПММ на підприємство відображається по дебету субрахунку 203, а витрачання – по кредиту.

Придбання пального та мастильних матеріалів у постачальників здійснюється виключно на договірних умовах через укладання відповідних договорів.

У додатку К представлено скорочену номенклатуру ПММ у ТОВ «XXX». Аналітичний облік ПММ ведуть за кожним субрахунком за їх видами (марками), місцями зберігання й матеріально-відповідальними особами. У табл. 2.4 розглянемо типову кореспонденцію рахунків бухгалтерського обліку по придбанню пального.

Таблиця 2.4

Кореспонденція рахунків з обліку придбання палива ТОВ «XXX»

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	дебет	кредит	
А	1	2	3
Придбання ТОВ «XXX» дизельного палива у ТОВ «Навтопродукт» на умовах передоплати			
1. Здійснено авансовий платіж ТОВ «Навтопродукт» за дизельне паливо	371	311	24630
2. Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644	4105
3. Оприбутковано дизельне паливо від ТОВ «XXX»	203	631	20525
4. Відображено розрахунки з ПДВ	644	631	4105
5. Проведено зарахування заборгованостей	631	371	24630
ТОВ «XXX» придбало в компанії-реалізатора палива через АЗС паливну картку для заправки власних авто			
1. ТОВ «XXX» здійснено авансовий платіж за паливну картку	371	311	170
2. Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644	34

Продовж. табл. 2.4

А	1	2	3
3. ТОВ «ХХХ» оприбутковано паливну картку за ціною придбання	22	631	170
4. Відображено розрахунки з ПДВ	644	631	34
5. Після перерахування на картку авансу її передано в користування водію ТОВ «ХХХ»	23	22	170
Придбання ТОВ «ХХХ» бензину за паливними талонами			
1. ТОВ «ХХХ» здійснено передоплату ПП «Окко» за паливо	371	311	2340
2. Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644	390
3. У ТОВ «ХХХ» відображено оприбуткування бензину у вигляді талонів	331	631	1950
4. Відображення списання податкового кредиту	644	631	390
5. Проведено взаємозалік заборгованості з ПП «Окко»	631	371	2340
6. У ТОВ «ХХХ» відображено отриманий за талонами бензин	203	331	1950
7. У ТОВ «ХХХ» відображено списання отриманого бензину на загальновиробничі витрати	91	203	1950
Придбання палива підзвітною особою у ТОВ «ХХХ»			
1. Видано водію ТОВ «ХХХ» з каси кошти в національній валюті	372	301	1650
2. ТОВ «ХХХ» оприбутковано бензин на підставі підтверджуючих документів	203	372	1120
3. Відображено суму податкового кредиту з ПДВ	641	372	224
4. Повернено водієм невикористану підзвітну суму до каси ТОВ «ХХХ»	301	372	306

Вартість пального та мастильних матеріалів, що використовуються для роботи тракторів, комбайнів і інших сільськогосподарських машин, є частиною собівартості виробленої продукції і відображається у статті «Паливо та мастильні матеріали».

У табл. 2.5 наведено склад ПММ, закуплених ТОВ «ХХХ» у 2022 р.

Таблиця 2.5

Склад ПММ, які придбані ТОВ «ХХХ» для потреб галузі рослинництва за 2022 рр.

Матеріальні цінності	кіль-ть	сума, грн	Дт	Кт
Бензин моторний, т	37	2175,8	203	631
Газойлі (дизельне паливо), т	491	30170,3	203	631
Оливи та мастила нафтові, ц	250	784,1	203	631

На субрахунку 205 «Будівельні матеріали» ТОВ «XXX» ведеться облік руху будівельних матеріалів та інших цінностей, призначених для виготовлення та/або виконання будівельно-монтажних робіт. Аналітичний облік ведеться за видами матеріалів (цемент, цегла, арматура тощо) та може деталізуватися за конкретними об'єктами будівництва, що дозволяє ефективніше планувати потреби в матеріалах та контролювати витрати на кожен об'єкт. У звітному році вартість придбаних матеріалів склала 9 млн. 418 тис. грн., 18млн. 104 тис. грн. та 69 млн. 411 тис. грн. Нижче наведено приклади бухгалтерських проводок, пов'язаних з обліком будівельних матеріалів.

1. Компанія ТОВ «XXX» передала 12 кубометрів деревини вартістю 2400грн. сусідній компанії для розпилювання на дошки. Підприємство сплатило 1100грн. зі свого поточного рахунку в банку за розпилювання. В результаті розпилювання було отримано 9 кубометрів дощок (вартістю 3370 грн.) та 3 кубометри дров (полін) (вартістю 130 грн.).

Кореспонденція рахунків Дт 206 Кт 205 2400 грн, Дт 206 Кт 311 1100 грн, Дт 205 3370 грн, Дт 203 130 грн Кт 206 3500 грн.

2. Будівельні матеріали, витрачені на зведення тимчасового складу ТОВ «XXX» на будівельному майданчику (23 куб.м), списуються на суму 4096,88 грн. Додатково нараховано заробітну плату за виконані будівельні роботи в розмірі 3760 грн, ЄСВ – 827,2 грн, а також витрати на роботу вантажного автотранспорту в сумі 2720 грн. Кореспонденція рахунків:

- Дт 153 Кт 205 – 4096,88 грн,
- Дт 153 Кт 661 - 3760 грн,
- Кт 651 – 827,2 грн,
- Дт 153 Кт 234 - 2720 грн,

Загальна сума витрат на зведення нетитульної споруди складає 4997,08 грн.

- Дт 113 Кт 153 – 11404,08 грн.

На субрахунку 207 «Запасні частини» ТОВ «XXX» обліковуються запасні частини, необхідні для ремонту та обслуговування обладнання, машин,

механізмів. Аналітичний облік проводиться за видами запчастин, а також за обладнанням або місцями використання. Це полегшує планування та контроль за потребою в запасних частинах для безперебійної роботи підприємства.

По дебету обліковуються залишки запасних частин, деталей та надходження на початку року, а по кредиту - їх витрачання. Сальдо буде дебетовим. Аналітичні рахунки відкриваються за місцями зберігання для однорідних груп запасних частин (для тракторів, комбайнів, сівалок тощо). Попредметний облік ведеться на складі.

Запасні частини, що придбаваються, обліковуються в бухгалтерії (фінансовому обліку) так само, як і інші запаси, за їх первісною вартістю. Облік придбаних запасних частин, вузлів та агрегатів здійснюється на дебеті рахунка 207 і в кредиті рахунка 63. Запасні частини, виготовлені власними силами, а також готові деталі, оприбутковуються за кредитом рахунка 23. Надходження та залишки відображаються по дебету рахунка 207, а витрати, реалізація та інші вибуття - по кредиту. Аналітичний облік ведеться за місцями зберігання або матеріально відповідальними особами для однорідних груп запчастин. Типові операції за рахунком 207 «Запасні частини» наведені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Відображення господарських операцій з надходження та вибуття запасних частин в обліку

Кореспонденція рахунків			
за Дт		за Кт	
Кт 63	Надходження запчастин від постачальників	Дт 15	Списано запчастини на будівництво, капітальний ремонт тощо
Кт 372	Оприбутковано запчастини, придбані підзвітними особами	Дт 23	Списано запчастини на виробничі потреби
Кт 46	Оприбутковано запчастини, як внесок до зареєстрованого капіталу	Дт 91	Списано запчастини на загальновиробничі потреби
Кт 201	Відображено внутрішньогосподарська передача запчастин	Дт 92	Списано запчастини на адміністративні витрати
Кт 718	Безоплатно отримано запчастини	Дт 947	Відображено нестачу запчастин

Наприклад, згідно Звіту про рух запасних частин, закуплено запасні

частини для тракторів на суму 3650 грн., в тому числі ПДВ - 608,33 грн:

- Дт 207 Кт 631 – 3041,67 грн,

- Дт 641 Кт 631 – 608,33 грн.,

- Дт 631 Кт 311 - 3650 грн.

Витрачено запасні частини:

а) на поточний ремонт с/г машин в ремонтній майстерні на суму 1254 грн:

- Дт 234 Кт 207 – 1254 грн;

б) на ремонт трактора, які працювали в полях на суму 726 грн:

- Дт 91 Кт 207 - 726 грн.;

в) на капітальний ремонт трактору в реммайстерні на суму 533грн:

- Дт 234 Кт 207 – 533грн;

г) на ремонт вантажних автомобілів, виконаний шоферами в гаражі на суму 513 грн:

- Дт 234 Кт 207 – 513 грн.

Субрахунк 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення» у ТОВ «ХХХ» використовується підприємствами сільського господарства для обліку матеріалів, необхідних у аграрній діяльності (насіння, добрива, корм тощо). Аналітичний облік може здійснюватись по кожному виду матеріалу і в розрізі полів, підрозділів або культур, на які вони використовуються. Це дозволяє контролювати залишки та оптимізувати витрати у виробничому процесі. Окремо ведуть облік насіння урожаю поточного і минулого року.

Вартість насіння та посадкового матеріалу власного виробництва і придбаного, які використані для посіву сільськогосподарських культур обліковують на рахунку 2081.1 та 2081.2. Витрачене насіння оцінюється за вартістю придбання, власне – за плановою собівартістю, яка в кінці року коригується до рівня фактичної собівартості. Витрати на підготовку насіння до посіву (сортування, протруювання), перевезення до місця посіву не включають у вартість насіння, а відносяться на виробництво за відповідними статтями витрат. Згідно проаналізованих даних підприємство для посіву використовує посадковий матеріал власного виробництва. При списанні насіння та

посадкового матеріалу складається проводка Дт 231 Кт 208.

Наступною складовою є мінеральні добрива – азотні та комплексні та засоби захисту рослин. Надходження їх на підприємство представлено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

**Склад матеріалів сільськогосподарського призначення, які придбані
ТОВ «XXX» для виробничих потреб рослинництва у 2023 р.**

Матеріальні цінності	кількість	сума, тис. грн	Дт	Кт
сульфат амонію	81	135,7	208	631
карбамід (сечовина)	456	1361,8	208	631
карбамідно-аміачна суміш (КАС)	2802	5772,6	208	631
інсектициди, кг	800	282,2	208	631
л	870	2 771,5	208	631
фунгіциди, кг	44	76,6	208	631
л	1043	1112,8	208	631
гербіциди, кг	585	1160,9	208	631
л	18834	7675,0	208	631
інші пестициди, л	2975	1305,5	208	631

Контроль за збереженням і використанням виробничих запасів у ТОВ «XXX» здійснюється через проведення інвентаризації. Завданнями інвентаризації на підприємстві є: а) контроль за наявністю виробничих запасів, їх станом і рухом на етапах надходження, внутрішнього переміщення та витрачання; б) виявлення запасів, що втратили свою якість, мають дефекти, стали непотрібними для підприємства або не обліковані; в) перевірка умов зберігання; г) виявлення випадків безвідповідальності; д) визначення розмірів природного убутку, який можна списати на витрати; е) контроль за веденням обліку та звітності щодо матеріальних цінностей.

Строки та періодичність річної інвентаризації основних виробничих запасів ТОВ «XXX» наведені в додатку Л.

Інвентаризація включає кілька етапів:

1. Підготовка до інвентаризації, яка охоплює: а) сортування, б) розкладання, в) групування за видами, сортами та групами, г) маркування з детальними відомостями (якість, кількість, вага або міра), що описують ці

цінності.

2. Проведення інвентаризації - визначення та підрахунок фактичних залишків, їх фіксація в інвентаризаційних описах.

3. Перевірка показників. Якщо під час інвентаризації виявляються розбіжності з обліковими даними, облікові працівники складають порівняльні відомості, порівнюють результати інвентаризації з бухгалтерськими записами, виявляють пересортування та визначають надлишки і нестачі (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Процес виявлення остаточних результатів

4. Для відображення результатів інвентаризації використовуються кілька бухгалтерських рахунків: розрахунки за відшкодуванням збитків - 375, відшкодування вартості активів, що були списані раніше - 716, лишки - 719, нестачі - 947, а також суми невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей - 072.

Таким чином, інвентаризація на ТОВ «XXX» сприяє забезпеченню точності обліку виробничих запасів.

Заключним етапом облікового процесу є складання бухгалтерської (фінансової) звітності, яка загалом відображає діяльність підприємства за звітний період. Інформація в звітності має важливе значення для оцінки поточного стану і планування прогнозів щодо майбутньої діяльності компанії. Зазначимо, що фінансова звітність підписується керівником та головним бухгалтером, які несуть повну відповідальність за її точність та повноту

відображення всіх господарських операцій.

Дані про залишки виробничих запасів, а також інформація про їх надходження та вибуття протягом року можуть бути відображені як у фінансовій, так і в статистичній звітності (рис. 2.4).

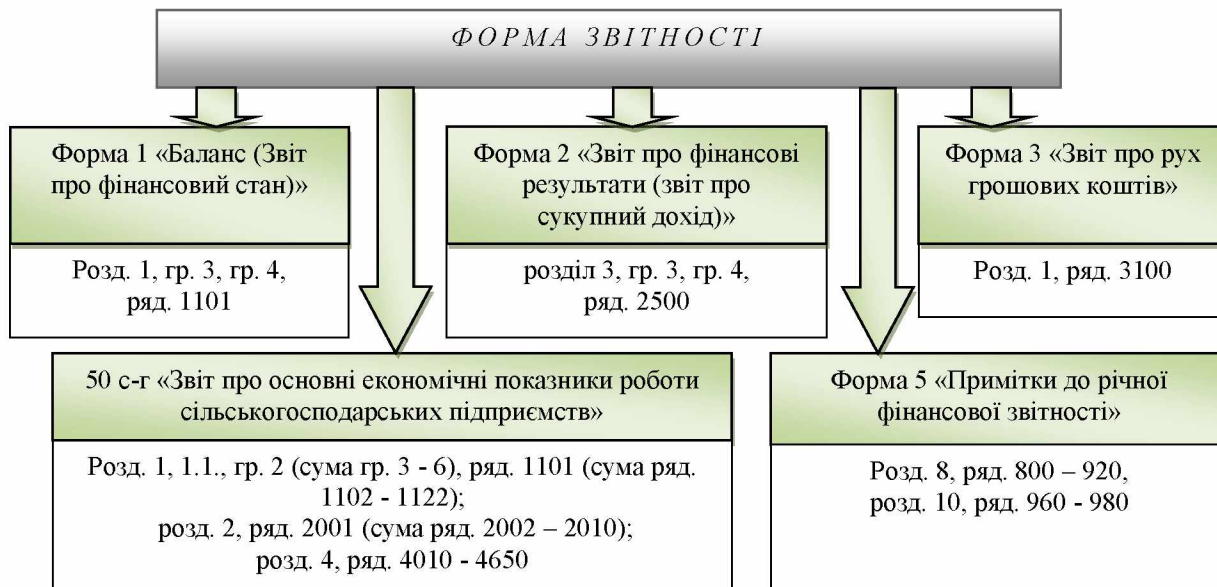

Рис. 2.4. Розкриття інформації щодо виробничих запасів у звітності

У формі 1 подано інформацію про вартість запасів на початок та кінець звітного періоду. Звіт про фінансові результати містить відомості про запаси, що входять до складу матеріальних витрат і враховуються при визначенні собівартості виробництва. У формі 3 відображаються витрати на придбання товарів, робіт і послуг, а також вартість запасів, закуплених у постачальників. У формі 5 надається інформація про запаси за їх видами на кінець року, а також містяться дані про переоцінку запасів за рік (розділ 8) і витрати на нестачу та псування цінностей (розділ 10).

Зазначимо, що підприємства, які складають фінансову звітність відповідно до міжнародних стандартів, орієнтуються на МСБО 2 і План рахунків. У Примітках до фінансової звітності було б доцільно подавати виробничі запаси як єдину статтю «Виробничі запаси». Важливо зазначити, що вітчизняні документи, як і міжнародні стандарти, не містять чіткого визначення терміну «Виробничі запаси». Згідно з Інструкцією з використання Плану рахунків, рахунок 20 «Виробничі запаси» узагальнює інформацію про наявність

і рух запасів сировини та матеріалів на підприємстві.

Підходи до відображення інформації про виробничі запаси в фінансовій звітності за НП(С)БО в цілому відповідають вимогам МСФЗ. Однак існують незначні відмінності, і, попри спільність підходів, показники обліку запасів можуть різнитися в звітності, складеній за національними та міжнародними стандартами. Аналізуючи Примітки, можна виділити кілька основних відмінностей: більш детальний перелік запасів, виокремлення МШП як окремої категорії запасів, а також включення «Поточних біологічних активів» до складу запасів. У формі 50-сг інформація про запаси подається за категоріями прямих матеріальних витрат (корми, ПММ, інші ПМВ), що враховуються в собівартості виробництва окремих культур (розділ 1). Окремий розділ форми містить деталізацію цих витрат як в кількісному, так і в вартісному вимірі (розділ 4).

Досліджуване підприємство, ТОВ «XXX», складає всю необхідну звітність відповідно до вимог чинного законодавства.

3.3. Податкові аспекти обліку операцій з виробничими запасами

ТОВ «XXX» здійснює облік відповідно до чинного податкового законодавства України, зокрема на основі Податкового кодексу. Як підприємство, що виробляє сільськогосподарську продукцію, «XXX» орендує сільськогосподарські угіддя, а доходи від реалізації власної продукції становлять понад 75 % від загальних доходів. Це дозволяє компанії використовувати спрощену систему обліку, звітності та оподаткування, а саме - сплачувати єдиний податок четвертої групи [46].

Операції з виробничими запасами пов'язані з податковим кредитом, що виникає під час їх придбання, і залежить від дати операції та умов оплати (післяплата чи передплата). При післяоплаті підприємство отримує матеріали з подальшою оплатою, а дата виникнення податкового кредиту визначається датою отримання товарів/послуг, підтвердженою податковою накладною.

Наприклад, у відносинах з постачальниками на умовах післяоплати придбано товарно-матеріальні цінності: у ТОВ «Хімкомплект» – двигун для трактора на суму 32450 грн та ПДВ - 6490 грн; у ТОВ «Агротехсервіс» – інсектициди на суму 26400 грн та ПДВ 5280 грн.

При передоплаті матеріальні цінності оплачуються авансом, а податковий кредит виникає на дату списання коштів із рахунку платника. Авансові платежі відображаються на рахунку 37 субрахунку 371. Операції оформлюють платіжними дорученнями з посиланням на нормативний акт або договір. Наприклад:

1. Аванс Полтавському комбінату будівельних матеріалів за будматеріали - 12960 грн.
2. Нарахований податковий кредит - 2100 грн.
3. Отримано будматеріали - 10800 грн.
4. ПДВ - 2100 грн.
5. Закрито розрахунки за авансами на суму 12960 грн.

Під час реалізації виробничих запасів у ТОВ «ХХХ» виникає податкове зобов'язання з ПДВ. Постачання виробничих запасів підлягає оподаткуванню, якщо вони знаходяться на території товариства. Дата виникнення податкових зобов'язань може бути визначена через дату надходження коштів від покупців або дату відвантаження товару.

Податковий період для ПДВ - один календарний місяць. Декларація подається до 20-го числа місяця, що слідує за звітним, а податок сплачується до 30-го числа.

РОЗДІЛ 3
АНАЛІЗ НАЯВНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства

Проведемо оцінку майна ТОВ «ХХХ» за 2021 – 2023 рр. в табл. 3.1 (на основі додатків М.1, М.2, М.3).

Таблиця 3.1

Динаміка та структура майна підприємства ТОВ «ХХХ»
за 2021 - 2023 рр.

Види активів (майна)	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+,-) 2023 р. до 2021 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
Майно - всього	720236	100,0	712951	100,0	804063	100,0	+83827	х	+11,6
1. Необоротні активи	278850	38,7	276406	38,8	375996	46,8	+97146	+8,1	+34,8
1.1. Основні засоби	216008	77,5	237781	86,0	281035	74,7	+65027	-2,7	+30,1
2. Оборотні активи	436705	60,6	436545	61,2	428067	53,2	-8638	-7,4	-2,0
2.1. Запаси	178499	40,9	174088	39,9	198396	46,3	+19897	+5,5	+11,1
2.1.1. Виробничі запаси	35014	19,6	36839	21,2	59406	29,9	+24392	+10,3	+69,7
2.1.2. Незавершене виробництво	95967	53,8	58345	33,5	47798	24,1	-48169	-29,7	-50,2
2.1.3. Готова продукція та товари	47518	26,6	78904	45,3	91192	46,0	+43674	+19,3	+91,9
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	227157	52,0	225609	51,7	190587	44,5	-36570	-7,5	-16,1
2.3. Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції	326	0,1	1230	0,3	2918	0,7	+2592	+0,6	в 9 р.б.
2.4. Витрати майбутніх періодів	40	0,0	65	0,0	65	0,0	+25	-	+62,5
2.5. Інші оборотні активи	30683	7,0	35553	8,1	36101	8,4	+5418	-1,4	+17,7
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	4681	0,6	-	-	-	-	-4681	-0,6	-100,0

Результати аналізу майна ТОВ «XXX» показали про присутність як позитивних, так і негативних тенденцій у майновому стані господарюючого суб'єкта за інформацією активу балансу. Так у 2023 р. порівняно з 2021 р. вартість майна збільшилася на 83827 тис. грн (11,6 %), що свідчить про поліпшення майнового потенціалу. При цьому необоротні активи зросли на 97146 тис. грн (34,8 %), при цьому, вони представлені, переважно, основними засобами, вартість яких зросла на 65027 тис. грн., або на 30,1 %.

Скорочення оборотних активів на 8638 тис. грн (на 2 %) спричинене зростанням вартості: запасів на 19897 тис. грн (на 11,1 %) поточної дебіторської заборгованості на 98665 тис. грн (77,7 %), грошових коштів та їх еквівалентів – на 2592 тис. грн (9 разів), витрат майбутніх періодів – на 25 тис. грн (62,5 %), вартості інших оборотних активів – на 5418 тис. грн (на 17,7 %).

На динаміку оборотних активів ТОВ «XXX» вплинуло скорочення поточної дебіторської заборгованості на 36570 тис. грн (на 16,1 %). Крім того, спостерігається скорочення необоротних активів, що утримуються для продажу на 4681 тис. грн (на 100 %).

На збільшення вартості запасів ТОВ «XXX» вплинуло:

- зростання вартості виробничих запасів – на 24392 тис. грн (69,7 %), готової продукції і товарів – на 43674 тис. грн (на 91,9 %):
- скорочення суми незавершеного виробництва – на 48169 тис. грн (50,2 в.п.).

В структурі майна ТОВ «XXX» в період з 2021 р. по 2023 р. переважають оборотні активи – 60,6, 61,2 %, 53,2 % у 2021, 2022 та 2023 рр.

Графічно динаміку майна ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. представлено на рис. 3.1.

Аналіз джерел формування капіталу господарюючих суб'єктів, в тому числі і ТОВ «XXX», провадиться з використанням скороченого аналітичного балансу, що формується з вихідного балансу через об'єднання в окремі групи однорідних за складом та економічним змістом статей.

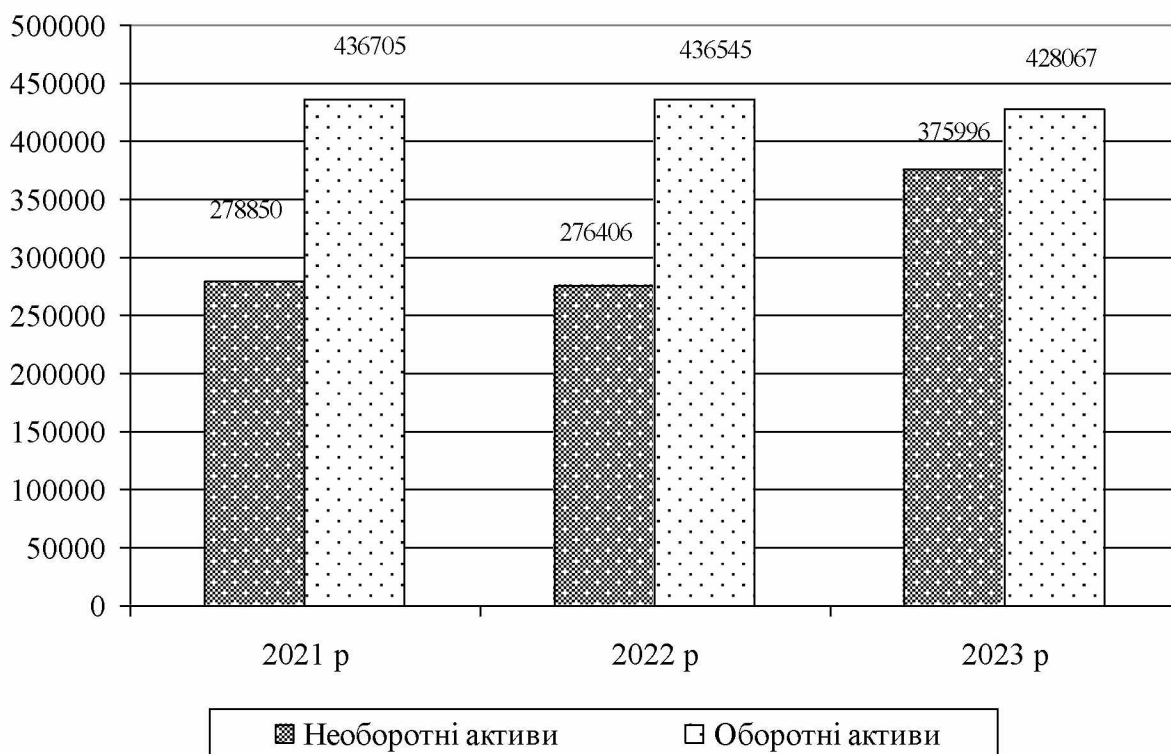

Рис. 3.1. Динаміка та структура активів ТОВ «XXX»
за 2021 - 2023 рр., тис. грн

Аналіз джерел формування капіталу ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. розглянемо в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка та структура джерел формування капіталу ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.

Види пасивів (джерел формування капіталу)	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Зміни, (+/-) 2022 р. до 2020 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	час тки, в.п.	у %
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Капітал - всього	720236	100,0	712951	100,0	804063	100,0	+83827	x	+11,6
1. Власний капітал	341934	47,5	360862	50,6	459735	57,2	+117801	+9,7	+34,5
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	14	0,0	14	0,0	14	0,0	-	-	-
1.2. Нерозподілений прибуток	341918	100,0	360846	100,0	459719	100,0	+117801	0,0	+34,5

Продовж. табл. 3.2

А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2. Зобов'язання і забезпечення	378302	52,5	352089	49,4	344328	42,8	-33974	-9,7	-9,0
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	3416	0,9	4	0,0	4	0,0	-3412	-0,9	-99,9
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	374886	99,1	352085	100,0	344324	100,0	-30562	+0,9	-8,2
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	144696	38,6	128474	36,5	117881	34,2	-26815	-4,4	-18,5

За результатами проведеного аналізу в табл. 3.2 можна зробити ряд висновків. Власний капітал ТОВ «XXX» збільшився в 2023 р. порівняно з 2021 р. на 83827 тис. грн (на 11,6 %), що є позитивним для підприємства. Вартісне збільшення, в структурі джерел формування капіталу власний капітал також зріс з 47,5 до 57,2 % (на 117801 тис. грн), що є позитивним і свідчить про зниження залежності ТОВ «XXX» від зовнішніх джерел. Графічно динаміку капіталу ТОВ «XXX» представлено на рис. 3.2.

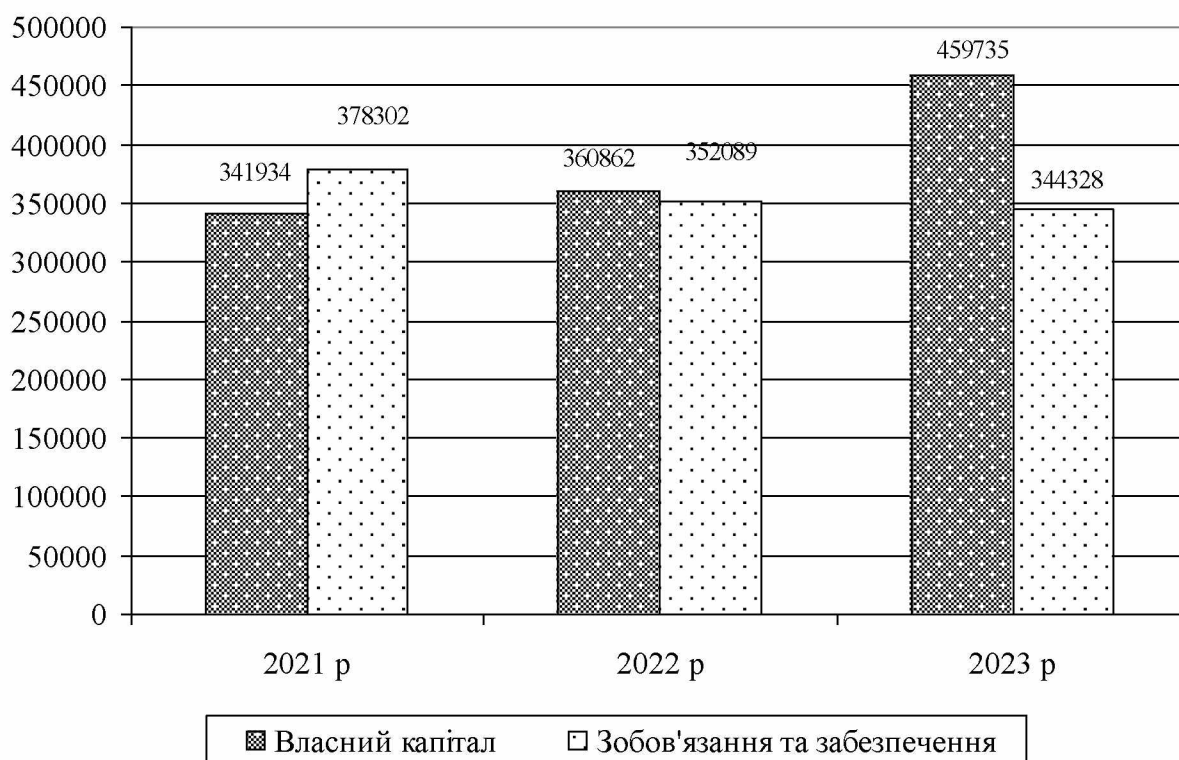

Рис. 3.2. Динаміка капіталу ТОВ «XXX» в 2021 - 2023 рр., тис. грн

За 2021 - 2023 рр. відбулося збільшення нерозподіленого прибутку на 117801 тис. грн (на 34,5). Скорочення зобов'язань та забезпечень ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр. склало 33974 тис. грн (на 9 %). Довгострокові зобов'язання та забезпечення скоротилися у 2023 р. порівняно з 2021 р. на 3412 тис. грн (99,9 %).

В структурі зобов'язань їх частка знизилась на 1 %. Поточні зобов'язання та забезпечення ТОВ «XXX» також скоротилися (на 30562 тис. грн або на 8,2 %). В структурі зобов'язань їх частка зросла з 99,1 % у 2021 р. до 100 % в 2023 р. Частка поточної кредиторської заборгованості підприємства скоротилася на 4,4 в.п. В загальному ж цей показник за досліджуваний період також скоротився на 26815 тис. грн (на 18,5 %) і є свідченням поліпшення розрахунків з кредиторами.

Проведемо аналіз показників оцінки платоспроможності та ліквідності підприємства ТОВ «XXX» (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Показники оцінювання ліквідності та платоспроможності
ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр.**

Показники	Нормативне значення	Роки			Відхилення (+; -) 2023 р. до 2021 р.
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2$	0,001	0,003	0,008	+0,007
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 0,7$	0,689	0,745	0,667	-0,021
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\geq 1,0$	1,165	1,240	1,243	+0,078
Коефіцієнт критичної ліквідності	$\geq 1,0$	0,816	0,970	0,932	+0,116

Так, фактичне значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2023 р. питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 57,2 %, що на 6,7 пунктів більше порівняно з 2021 р. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно скоротився з 0,525 до 0,428 і свідчить про зниження рівня фінансової залежності підприємства від кредиторів.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу протягом 2021 - 2023 рр. має позитивне значення, що вказує на значні можливості підприємства для фінансування своєї виробничої діяльності. Показники цього коефіцієнта

перевищували нормативні значення протягом усього досліджуваного періоду.

Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами демонструє високий рівень забезпеченості підприємства власними оборотними коштами у 2021 - 2023 рр., що свідчить про покращення рівня забезпеченості підприємства. Однак коефіцієнт забезпеченості запасів власними коштами залишався нижчим за нормативне значення, що означає, що покриття запасів за рахунок власних коштів не здійснювалося, хоча динаміка цього показника позитивна.

Коефіцієнт майна виробничого призначення зріс з 0,482 до 0,483, що свідчить про зростання фінансової стійкості підприємства в аспекті забезпеченості активами основної виробничо-господарської діяльності. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у складі майна підвищився з 0,300 до 0,350, що свідчить про збільшення частки основних засобів у загальному обсязі активів.

Протягом досліджуваного періоду фактичні значення більшості показників ліквідності та платоспроможності не відповідали нормативним вимогам, хоча мали позитивну динаміку. Це вказує на те, що ТОВ «XXX» не було ліквідним протягом 2021 – 2023 рр. і мало ознаки неплатоспроможності.

Одним із показників, який характеризує фінансовий стан підприємства є забезпечення стабільності з позиції довгострокової перспективи, тобто фінансова стійкість.

Не менш важливим є аналіз динаміки та структури доходів досліджуваного підприємства, що також формуються за видами діяльності підприємства – операційною, фінансовою та інвестиційною.

Таким чином, провівши аналіз складу, структури та динаміки рівня операційних витрат та витрат за елементами прослідковується тенденція до їх зростання.

За даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» (додатки М.2, Н.2, П.2) проаналізуємо динаміку і структуру доходів у ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Динаміка і структура доходів у ТОВ «ХХХ» за 2021 - 2023 рр.

Вид доходів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+,-) 2023 р. від 2021 р.		
	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	суми, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
Чистий дохід від основної операційної діяльності	363548	99,7	258399	99,5	461846	99,8	+98298	+0,2	+27,0
Дохід від іншої операційної діяльності	1185	0,3	1004	0,4	780	0,2	-405	-0,2	-34,2
Дохід від фінансової діяльності	-	-	17	-	17	-	+17	х	+100,0
Дохід від інвестиційної діяльності	23	0,0	268	0,1	22	-	-1	х	-4,3
Усього доходів	364756	100,0	259688	100,0	462665	100,0	+97909	х	+26,8

Отже, ТОВ «ХХХ» формує доходи переважно в процесі основної операційної діяльності. Так, у 2023 р. у загальній величині доходів 99,8 % припадало на чистий дохід від реалізації. Його сума збільшилась у звітному 2023 р. на 98298 тис. грн (27 %) порівняно з 2021 р. (рис. 3.3).

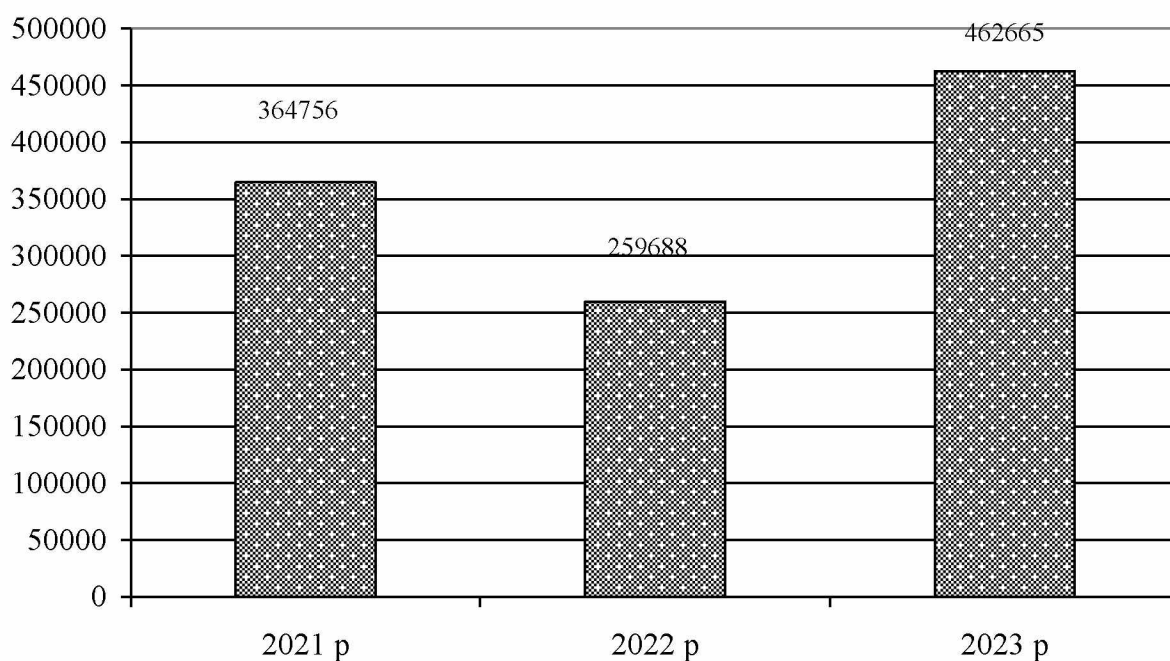

Рис. 3.3. Динаміка доходів ТОВ «ХХХ» за 2021 - 2023 рр., тис. грн

У 2023 р. порівняно з 2021 р. доходи від іншої операційної діяльності скоротилися на 405 тис. грн (на 34,2 %). Динаміка доходів від фінансової та інвестиційної діяльності ТОВ «XXX» мали до збільшення та скорочення відповідно.

Так, у 2023 р. їх сума зросла на 17 тис. грн (100 %) та знизилася на 1 тис. грн (4,3 %). Загальна сума доходів ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. збільшилась на 97909 тис. грн (26,8 %).

Отже, темп приросту загальної величини доходів (17,2 %) ТОВ «XXX» за досліджуваний період був нижчим від темпу росту витрат підприємства (27 %).

У 2021 р. частка чистого прибутку в чистому доході від реалізації становила 45,7 %, а у валовому прибутку – 89,52 %. У 2023 р. ці показники підвищилися відповідно до 21,4 та 72,6 %.

Аналіз операційних витрат та витрат і відрахувань в динаміці і структурі ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр. проводимо у табл. 3.5 та табл. 3.6 відповідно.

Таблиця 3.5

Склад, динаміка та структура витрат за елементами

ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.

Види витрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+, -) 2023 р. до 2021 р.		
	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	частки, в.п.	у %
Матеріальні затрати	115286	43,9	121506	40,2	135715	37,1	+20429	-6,7	+17,7
Витрати на оплату праці	28715	10,9	27494	9,1	28517	7,8	-198	-3,1	-0,7
Відрахування на соціальні заходи	6153	2,3	5823	1,9	6009	1,6	-144	-0,7	-2,3
Амортизація	28979	11,0	47843	15,8	61951	16,9	+32972	+5,9	в 2,1 р.б.
Інші операційні витрати	83674	31,8	99339	32,9	133303	36,5	+49629	+4,6	+59,3
Разом	262807	100,0	302005	100,0	365495	100,0	+102688	х	+39,1

Оцінка складу, структури та динаміки операційних витрат ТОВ «XXX» дає можливість зробити наступні висновки: загальна сума операційних витрат за досліджуваний період зросла на 102688 тис. грн або на 39,1 % (рис. 3.4).

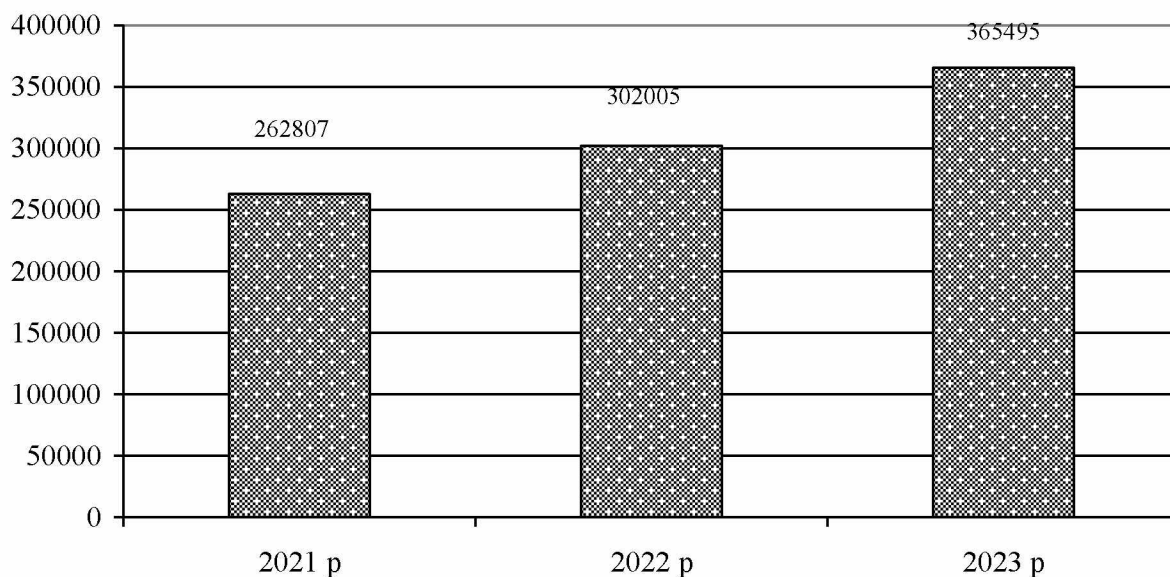

Рис. 3.4. Динаміка операційних витрат за елементами ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр., тис. грн

Цю зміну спричинило збільшення матеріальних витрат на 20429 тис. грн (на 17,7 %), амортизаційних відрахувань на 32972 тис. грн (в 2,1 рази), інших операційних витрат на 49629 тис. грн (на 59,3 %) та зменшення витрат на оплату праці на 198 тис. грн (на 0,7 %), а також скорочення відрахувань на соціальні заходи на 144 тис. грн (на 2,3 %). Протягом періоду 2021 - 2023 рр. найбільшу частку у загальних витратах займали матеріальні витрати: 43,9 %, 40,2 % та 37,1 % відповідно.

Наступним етапом аналізу витрат ТОВ «XXX» є оцінка їх рівня в розрізі витрат і відрахувань (табл. 3.6).

Оцінка витрат і відрахувань ТОВ «XXX» показала їх значне зростання по всіх показниках. Зокрема, собівартість підприємства збільшилася на 147476 тис. грн (на 82,8 %). Адміністративні витрати та витрати на збут зросли на 1349 тис. грн (на 19,7 %) та 3403 тис. грн (на 44,2 %) відповідно.

Таблиця 3.6

**Склад, динаміка та структура витрат та відрахувань
ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.**

Види витрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+, -) 2023 р. до 2021 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	частки, в.п.	у %
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	178138	89,6	214800	89,2	325614	89,5	+147476	-0,1	+82,8
Адміністративні витрати	6853	3,4	6869	2,9	8202	2,3	+1349	-1,2	+19,7
Витрати на збут	7702	3,9	6943	2,9	11105	3,1	+3403	-0,8	+44,2
Інші операційні витрати	1598	0,8	4959	2,1	2199	0,6	+601	-0,2	+37,6
Втрати від фінансової діяльності	4500	2,3	7189	3,0	16672	4,6	+12172	+2,3	в 3,7 р.б.
Усього витрат	198791	100,0	240760	100,0	363792	100,0	+165001	x	+83,0

Фінансові витрати збільшилися на 12172 тис. грн (в 3,7 рази), а інші операційні витрати в 2023 р. порівняно з 2021 р. зросли на 601 тис. грн (на 37,6 %). Загальна сума витрат діяльності ТОВ «XXX» збільшилася на 165001 тис. грн, що становить 83,0 %.

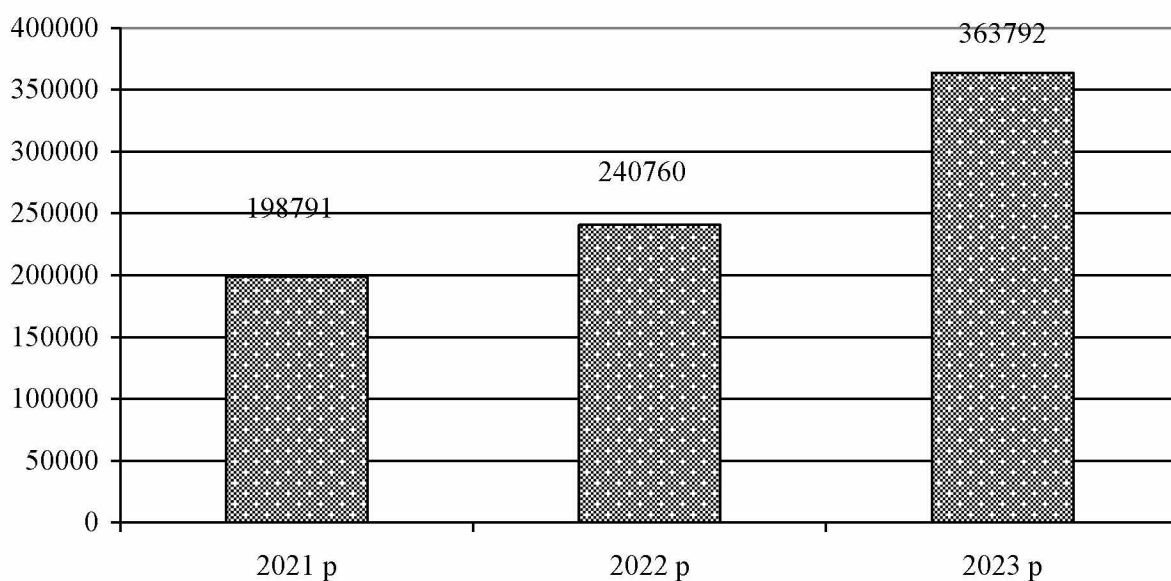

Рис. 3.5. Динаміка витрат та відрахувань ТОВ «XXX»
за 2021 - 2023 рр., тис. грн

У структурі витрат найбільшу частку займає собівартість реалізованої продукції, яка складала 89,6 %, 89,2 % та 89,5 % у 2021, 2022 та 2023 рр. відповідно.

Отже, в цілому, діяльність ТОВ «XXX» має більше позитивних тенденцій за досліджуваний період.

3.2. Аналіз складу, структури та динаміки виробничих запасів

Основною метою аналізу є своєчасне виявлення та усунення недоліків у керуванні оборотним капіталом, а також знаходження резервів для підвищення інтенсивності та ефективності його використання.

Зміст аналізу запасів ТОВ «XXX» визначається його предметом, яким є господарські процеси, що здійснюються на підприємстві за участю оборотних активів, а також фактори, які впливають на формування та розвиток цих процесів.

Значення аналізу оборотних активів полягає в тому, що він є важливим інструментом для ефективного управління оборотними активами підприємства. Аналіз виробничих запасів проводиться у визначеній послідовності, що наведена в додатку Р.

Одним із основних завдань аналізу є визначення обсягу та структури виробничих запасів, оскільки для забезпечення стабільної та ефективної роботи підприємству необхідно мати достатній рівень поточних активів, щоб спромогтися покрити свої зобов'язання та зберегти ліквідність і платоспроможність.

Аналіз запасів ТОВ «XXX» показав, що їх вартість у 2023 р. порівняно з 2021 р. збільшилась на 6973 тис. грн, або на 3,9 % (рис. 3.6).

В розрізі складових виробничих запасів, які зросли на 11467 тис. грн (32,7 %) відмічено зростання вартості: сировини і матеріалів на 695 тис. грн., або у 3 рази, тари і тарних матеріалів – на 6835 тис. грн (в 2,1 рази), запчастин

на 3006 тис. грн (в 2,8 рази), матеріалів с/г призначення на 16035 тис. грн., або на 79 %, МШП – на 1058 тис. грн або в 4,1 рази та скорочення вартості будівельних матеріалів на 1692 тис. грн або на 36,1 %.

Таблиця 3.8

**Склад, структура та динаміка запасів ТОВ «XXX»
за 2021 – 2023 рр.**

Вид запасів	2021 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення 2023 р. до 2021 р. (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	тис. грн	питомої ваги, пунктів	у % до 2023 р.
Запаси – всього	178499	100,0	162831	100,0	185472	100,0	+6973	х	+3,9
1. Виробничі запаси	35015	19,6	25582	15,7	46482	25,1	+11467	+5,4	+32,7
1.1. Сировина і матеріали	352	1,0	507	2,0	1047	2,3	+695	+1,2	в 3 р.б.
1.2. Паливо	1576	4,5	217	0,8	30	0,1	-1546	-4,4	-98,1
1.3. Тара і тарні матеріали	6089	17,4	11257	44,0	12924	27,8	+6835	+10,4	в 2,1 р.б.
1.4. Будівельні матеріали	4693	13,4	54	0,2	3001	6,5	-1692	-6,9	-36,1
1.5. Запасні частини	1653	4,7	3358	13,1	4659	10,0	+3006	+5,3	в 2,8 р.б.
1.6. Матеріали с/г призначення	20308	58,0	20912	81,7	36343	78,2	+16035	+20,2	+79,0
1.7. МШП	344	1,0	534	2,1	1402	3,0	+1058	+2,0	в 4,1 р.б.
2. Незавершене виробництво	95967	53,8	58345	35,8	47798	25,8	-48169	-28,0	-50,2
3. Готова продукція	41887	23,5	72711	44,7	83216	44,9	+41329	+21,4	+98,7
4. Товари	5630	3,2	6193	3,8	7976	4,3	+2346	+1,1	+41,7
Коефіцієнт накопичення	2,757	х	1,064	х	1,034	х	-1,723	х	-62,5

На загальну динаміку запасів ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр., крім зростання вартості виробничих запасів мало вплив скорочення обсягів незавершеного виробництва на 48169 тис. грн, або на 50,2 %, зростання вартості готової продукції та товарів на 41329 тис. грн (або на 98,7 %) та 2346 тис. грн (на 41,7 %) відповідно.

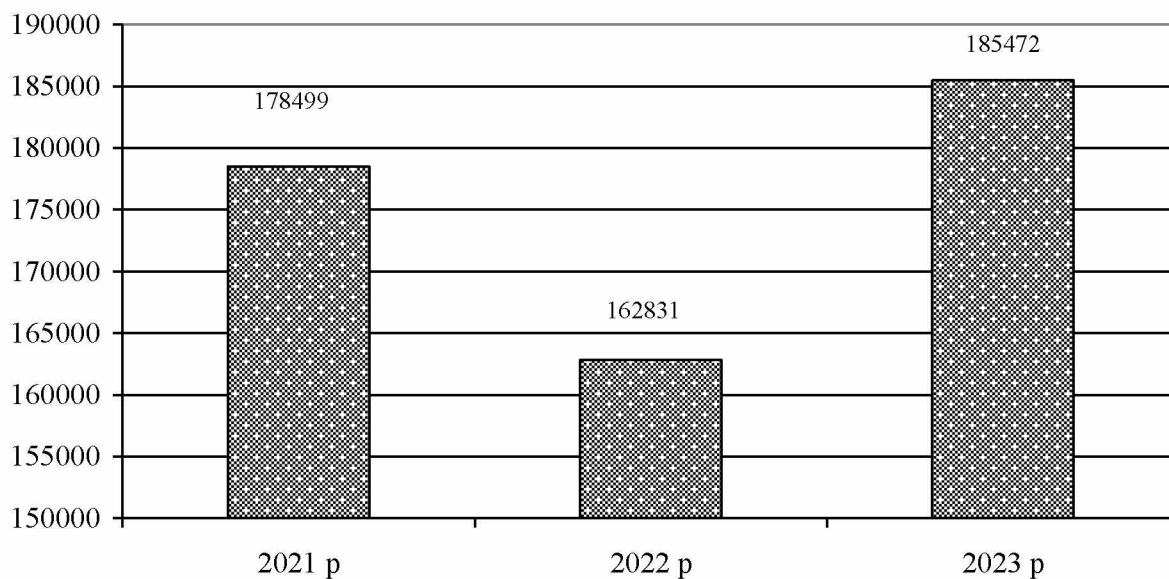

Рис. 3.6. Динаміка запасів ТОВ «ХХХ» за 2021 - 2023 рр., тис. грн

У структурі запасів ТОВ «ХХХ» (рис. 3.7) протягом досліджуваних (2021 – 2023) років переважала питома: у 2021 р. – незавершеного виробництва (53,8 %), а у 2022 та 2023 рр. - готової продукції, відповідно 44,7 та 44,9 % відповідно.

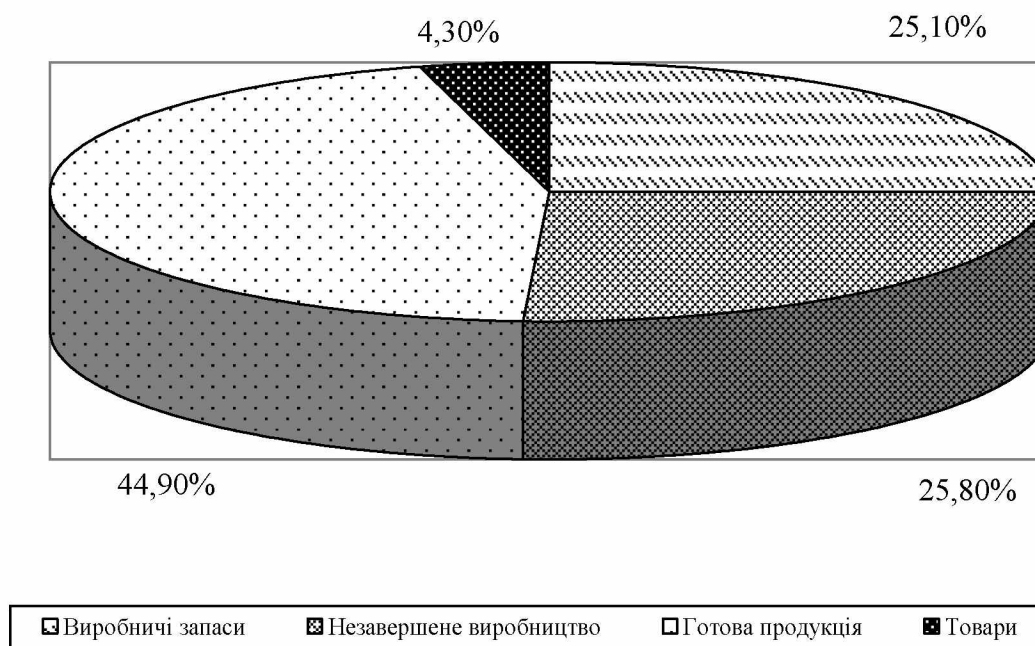

Рис. 3.7. Структура запасів ТОВ «ХХХ» станом на кінець 2023 р., %

Шляхи зниження матеріаломісткості продукції в ТОВ «XXX» Полтавського району обґрунтовуються забезпеченням підприємства необхідними запасами. Насамперед проводиться аналіз якості матеріально-технічного постачання.

Ключовим аспектом управління запасами у сільськогосподарських підприємствах є формування оптимального обсягу та асортименту товарно-матеріальних цінностей для безперервного виробничого процесу та реалізації продукції з мінімальними витратами на матеріали. Відповідно, запаси на складах мають відповідати потребам ТОВ «XXX».

У складських приміщеннях здійснюються приймання, зберігання, внутрішнє переміщення запасів та відпуск їх для виробничих, адміністративних і загальновиробничих потреб. Спираючись на дані з розділу 4 «Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб» форми № 50 с.-г., проведемо аналіз складу матеріальних цінностей, закуплених для виробничих потреб (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Склад матеріальних цінностей, які придбані
ТОВ «XXX» для виробничих потреб за 2021 – 2023 рр.**

Матеріальні цінності	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	кіл-ть	сума, грн	кіл-ть	сума, грн	кіл-ть	сума, грн
A	1	2	3	4	5	6
Насіння, кг						
цукрові буряки	-	-	-	-	320	468,4
культури овочеві: онрорічні	211	1471,0	2	46,6	110	162,6
дворічні	118	1813,9	300	2417,2	130	2542,1
цибуля	8	40,4	-	-	-	-
баштанні культури	-	-	-	-	1	20,5
Разом	x	3325,3	x	2463,8	x	3193,6
Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.						
абсолютне, тис. грн	-294,3					
відносне, %	-8,9					
Нафтопродукти, тонн						
бензин	40	930,1	37	2175,8	23	1323,1
газойлі (дизельне паливо)	1000	18730,9	491	30170,3	356	16180,4
оливи (мастила)	75	491,4	250	784,1	41	1479,1
Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.						
абсолютне, тис. грн	-1169,8					
відносне, %	-5,8					

Продовж. табл. 3.9

A	1	2	3	4	5	6
Разом	x	20152,4	x	33130,2	x	18982,6
Добрива, ц						
сульфат амонію	-	-	81	135,7	391	709,8
нітрат амонію	-	-	-	-	220	528,0
сечовина	6040	5944,7	456	1361,8	1809	6177,4
аміачна селітра	2939	1871,2	-	-	-	-
нітроамофоска	630	643,5	-	-	-	-
КАС	16710	10693,3	2802	5772,6	5430	7009,5
фосфорні добрива	-	-	12	94,8		
хлористий калій	292	271,9	-	-	591	1763,7
сульфат калію	-	-	-	-	135	617,2
амофос	20	35,2	-	-	552	1978,0
комплексні добрива	-	-	5170	14821,9	-	-
Разом	x	19459,8	x	22186,8	x	18783,6
Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.						
абсолютне, тис. грн	+26354					
відносне, %	в 2,4 р.б.					
Засоби захисту рослин						
інсектициди, кг	-	-	800	282,2	1300	494,0
, л	41844	7047,2	870	2771,5	29700	23749,4
фунгіциди, кг	-	-	44	76,6	26100	10064,5
, л	28234	4539,6	1043	1112,8	23700	11661,1
гербіциди, кг	-	-	585	1160,9	500	1669,5
, л	140901	12579,9	18834	7675,0	82500	27392,0
регулятори росту рослин, л	-	-	1405	605,0	800	335,0
інші пестициди, л	32264	4184,7	2975	1305,5	10000	3142,8
Разом	x	14989,5	x	78508,3	x	14989,5
Відхилення 2023 р. до 2021 р.						
абсолютне, тис. грн	+50156,9					
відносне, %	в 2,8 р.б.					
Запасні частини до сільгосптехніки, штук						
двигуни до вантажних автомобілів	-	-	1	30,5	-	-
шини для вантажних автомобілів	-	-	111	273,3	154	651,7
шини для с/г машин і тракторів	-	-	9	350,8	-	-
Разом	x	0	x	654,6	x	651,7
Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.						
абсолютне, тис. грн	+651,7					
відносне, %	+100,0					
Будівельні матеріали	x	26287,9	x	11541,3	x	32106,7
Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.						
абсолютне, тис. грн	+5818,8					
відносне, %	+22,1					

Зміни у кількості та вартості матеріальних цінностей ТОВ «ХХХ» за 2021

– 2023 рр., що були придбані має наступну динаміку:

- насіння: в 2023 р. значно збільшилась кількість насіння цукрових буряків (320 кг на суму 468,4 грн); овочеві культури (однорічні та дворічні) показують варіативність: у 2022 р. зменшилась кількість однорічних культур, але збільшилась кількість дворічних (300 кг на суму 2417,2 грн), в той час як у 2023 р. знову зменшилось. Загальний вартісний вираз придбаного насіння скоротився на 8,9 % (294,3 тис. грн);

- нафтопродукти: спостерігається тенденція до зменшення кількості пального (бензин і дизель) у 2023 р. в кількісному вираженні. Проте, вартість дизельного пального зросла (сумарна вартість значно вища через зменшення кількості); оливи (мастила) також зменшились в кількості, але їх вартість значно зросла в 2023 р. (987,7 тис. грн). Загалом, вартість придбаних нафтопродуктів ТОВ «ХХХ» скороти дася на 1169,8 тис. грн (на 5,8 %);

- добрива: збільшення кількості добрив, придбаних ТОВ «ХХХ» в 2023 р., зокрема сульфату амонію (на 391 ц), нітрату амонію (на 220 ц), хлористого та сульфату калію (на 299 та 135 ц відповідно), амофосу (на 532 ц); спостерігається скорочення вартості придбаної сечовини (на 4231 ц), аміачної та нітросилітри (на 2939 ц, 630 ц відповідно), КАС (на 11280 ц). Вартість добрив в 2023 р. зросла на 26354 тис. грн (в 2,4 р.б);

- засоби захисту рослин в загальному зросли на 50156,9 тис. грн (в 2,8 рази). Помітне збільшення кількості пестицидів, зокрема інсектицидів, фунгіцидів та гербіцидів, з подальшим значним збільшенням їх вартості; спостерігається зростання обсягів закупівлі пестицидів в 2023 р.;

- вартість придбаних запасних частин до сільгосптехніки в 2023 р. значно збільшилась (651,7 тис. грн), в тому числі за рахунок кількості шин для вантажних автомобілів, що вказує на потребу у заміні запчастин або розширення технічного парку. Проте, у випадку двигунів до вантажних автомобілів та шин для сільськогосподарської техніки, кількість залишалась на низькому рівні в 2023 р.

- у 2023 р. порівняно з 2021 р. спостерігається коливання вартості

будівельних матеріалів. В 2023 році їх вартість різко зросла (5818,8 тис. грн вбо на 22,1 %), що може бути пов'язано з високим попитом або зростанням цін на ринку.

Отже, вартість більшості матеріальних цінностей, зазвичай, зростає з року в рік, що вказує на інфляційні процеси або підвищення вартості окремих товарів. Збільшення вживаних ресурсів, таких як добрива та пестициди, може свідчити про активізацію сільськогосподарських робіт або адаптацію до нових технологій. Різкі коливання в кількості та вартості матеріальних цінностей можуть також бути наслідком змін у погодних умовах, цінах на світових ринках або внутрішніх потребах господарств.

Рекомендації для оптимізації витрат на придбання запасів:

- варто враховувати підвищення витрат на пестициди, добрива та паливо при плануванні наступних закупівель;

- можливе зменшення витрат на деякі види насіння та добрив, якщо ціни продовжать зростати в наступні роки;

- оскільки вартість будівельних матеріалів зросла, варто продовжити планування їх закупівель, враховуючи поточні тенденції.

Загалом, таблиця показує значні коливання в кількості та вартості матеріальних цінностей, що потребує ретельного аналізу для оптимізації витрат у майбутньому.

Отже, основними видами матеріальних цінностей, які придбає ТОВ «XXX» є нафтопродукти (бензин, дизпаливо, оливи та мастила), добрива, запасні частини та будівельні матеріали.

3.3. Оцінка ефективності використання виробничих запасів суб'єкта господарювання

Собівартість як економічна категорія охоплює всі грошові витрати підприємства, які необхідно відшкодувати для забезпечення простого

відтворення. Вона відображає, скільки коштує кожному виробнику процес виготовлення та реалізації продукції.

Проведемо оцінку витрат виробництва основних видів культур ТОВ «ХХХ» за 2021 – 2023 рр. (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Динаміка та структура витрат на виробництво основної продукції
рослинництва ТОВ «ХХХ» за 2021 – 2023 рр.**

Культура	прямі матеріальні витрати		прямі витрати на оплату праці		інші прямі та ЗВВ		Всього
	суми, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	у % до підсумку	
2021 рік							
Кукурудза на зерно	11613,7	44,9	2556,4	30,1	13837,1	39,2	28007,2
Боби сої	4127,4	16,0	1833,8	21,6	6548,2	18,6	12509,4
Насіння соняшнику	7026,8	27,2	3200,4	37,7	10733,0	30,4	20960,2
Культури овочі відкритого ґрунту	2930,7	11,3	852,7	10,0	3994,5	11,3	7777,9
Культури плодіві	140,2	0,5	51,5	0,6	179,2	0,5	370,9
Всього:	25838,8	100,0	8494,8	100,0	35292,0	100,0	69625,6
2022 рік							
Картопля	7561,8	9,6	2030,5	8,6	1998,3	3,7	11590,6
Кукурудза на зерно	50865,0	64,3	12611,2	53,1	33742,8	62,3	97219,0
Боби сої	5400,3	6,8	2385,8	10,1	5195,7	9,6	12981,8
Насіння соняшнику	12079,7	15,3	5031,8	21,2	11716,4	21,6	28827,9
Культури овочеві відкритого ґрунту	2973,4	3,8	1511,2	6,4	1237,5	2,3	5722,1
Культури плодіві	226,5	0,3	165,3	0,7	237,5	0,4	629,3
Всього:	79106,7	100,0	23735,8	100,0	54128,2	100,0	156970,7
2023 рік							
Картопля	1772,5	1,6	326,9	1,6	1475,3	1,6	3574,7
Кукурудза на зерно	71315,3	65,7	13153,1	65,7	59357,3	65,7	143825,7
Боби сої	3945,1	3,6	727,6	3,6	3283,7	3,6	7956,4
Насіння соняшнику	29620,8	27,3	5463,1	27,3	24654,1	27,3	59738,0
Культури овочі відкритого ґрунту	1917,2	1,8	353,6	1,8	1595,6	1,8	3866,4
Всього:	108570,9	100,0	20024,3	100,0	90366,0	100,0	218961,2
Відхилення (+/-) 2023 р до 2021 р.							
тис. грн	+82732	x	+11530	x	+55074	x	+149335,6
у %	в 4,2 р.б.	x	в 2,4 р.б.	x	в 2,7 р.б.	x	в 3,1 р.б.

Отже, витрати на виробництво продукції рослинництва ТОВ «ХХХ» збільшилися у 2023 р. порівняно з 2021 р. на 149335,6 тис. грн, або на в 3,1 рази.

Ця зміна відбулася за рахунок зростання прямих витрат на оплату праці на 11530 тис. грн, або в 2,4 рази, матеріальних витрат на 82732 тис. грн, або в 4,2 рази, інших прямих витрат на 55074 тис. грн, або в 2,7 рази.

Таблиця 3.11

Частка елементів витрат у виробничій собівартості ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр., %

Показник	2021	2022	2023	Відхилення 2021 р. до 2023 р.
Прямі матеріальні витрати	37,1	50,4	49,6	+12,5
Прямі витрати на оплату праці	12,2	15,1	9,1	-3,1
Інші прямі та ЗВВ	50,7	34,5	41,3	-9,4
Разом	100,0	100,0	100,0	x

У структурі витрат ТОВ «XXX» на виробництво продукції рослинництва (табл. 3.11) переважає частка матеріальних витрат. Зокрема, на кінець 2023 р. вона склала 49,6 %, що на 12,5 в.п. більше порівняно з 2021 р. Частка ж витрат на оплату праці склала у 2023 р. 9,1 %, що на 3,1 пункти нижче порівняно з 2021 р. Частка інших прямих та загальновиробничих витрат також має тенденцію до скорочення (на 9,4 в.п.) у 2023 р. порівняно з 2021 р.

Оскільки матеріальні витрати (насіння, паливо, мінодобрива, органічні добрива, засоби захисту рослин тощо) складають значну частину виробничої собівартості с/г продукції в ТОВ «XXX», необхідно провести аналіз впливу матеріальних витрат і матеріаловіддачі на обсяг виробництва продукції за допомогою методу ланцюгових підстановок (табл. 3.12).

Для цього буде використано вихідну інформацію щодо укурудзи на зерно та насіння соняшнику.

Отже, виробнича собівартість озимої пшениці ТОВ «XXX» зросла у 2023 р. порівняно з 2021 р. на 145 млн 506 тис. грн, в тому числі за рахунок зростання вартості матеріальних витрат (на 59 млн 701,6 тис. грн), собівартість збільшилася 546 млн. 678,1 тис. грн, через скорочення матеріаловіддачі на 5,63 грн, собівартість знизилася на 401 млн. 227,5 тис. грн.

Таблиця 3.12

Вихідні та розрахункові показники для аналізу впливу матеріальних витрат та матеріаловіддачі на обсяг виробництва ТОВ «ХХХ» 2021, 2023 рр.

Назва показника та умовне позначення	Кукурудза на зерно		Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.	Насіння соняшнику		Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.
	2021 р.	2023 р.		2021 р.	2023 р.	
A	1	2	3	4	5	6
1. Вартість виробленої продукції, тис. грн (ВП)	106267,0	251317,6	+145050,6	25097,5	8740,6	-16356,9
2. Мареріальні витрати, тис. грн (ВМ)	11613,7	71315,3	+59701,6	7026,8	29620,8	+22594
3. Матеріаловіддача, грн (МВ = ВП / ВМ)	9,15	3,52	-5,63	3,57	0,30	-3,28
4. $ВП_{УМ} = ВМ_1 \times МВ_0$	x	652545,1	x	x	105796,1	x

Продовж. табл. 3.12

Визначення впливу факторів	Кукурудза на зерно	Насіння соняшнику
7	8	9
Зміна, в т.ч:		
Збільшення/зменшення матеріальних витрат ($\Delta ВП_{ВМ} = ВП_{УМ} - ВП_0$)	+546278,1	+80698,6
Зростання/скорочення матеріаловіддачі ($\Delta ВП_{МВ} = ВП_1 - ВП_{УМ}$)	-401227,5	-97055,5
Пееревірка розрахунку ($\Delta ВП = \Delta ВП_{ВМ} + \Delta ВП_{МВ}$)	+145050,6	-16356,9

Результати розрахунків показала, що виробнича собівартість соняшнику ТОВ «ХХХ» скоротилася у 2023 р. порівняно з 2021 р. на 16 млн 356,9 тис. грн, в тому числі за рахунок зростання вартості матеріальних витрат (на 22 млн 594 тис. грн), собівартість збільшилася 80 млн. 698,6 тис. грн, через скорочення матеріаловіддачі на 3,28 грн, собівартість знизилася на 97 млн. 55,5 тис. грн. Перевірка підтвердила правильність розрахунків.

За даними табл. 3.13 проведемо аналіз динаміки показників наявності та використання матеріальних оборотних активів ТОВ «ХХХ» за 2021 – 2023 рр.

Аналіз вихідної інформації для аналізу динаміки та показників наявності та використання матеріальних оборотних активів показав у 2021 році порівняно з 2019 роком як зростання, так і зниження показників. Коефіцієнт обертання активів ТОВ «ХХХ» зріс на 0,018, що становить 3 % (з 0,561 до 0,609). Це свідчить про підвищення ефективності використання активів компанії у 2023 р.

Тривалість одного обороту активів зменшилась на 18 днів (на 2,9 %), що також вказує на поліпшення оборотності.

Таблиця 3.13

**Динаміка показників оборотності оборотних активів ТОВ «XXX»
за 2021 – 2023 рр.**

Показники	2021 р.	2023 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. до 2021 р. (+,-)	
				абсолютне, тис. грн	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	363548	258399	461846	+98298	+27,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	178138	214800	325614	+147476	+82,8
Середньорічна вартість активів	614857	716594	758507	+143650	+23,4
Середньорічна вартість оборотних активів	356392	436625	432306	+75914	+21,3
Середньорічна вартість запасів	158540	176294	186242	+27702	+17,5
Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості	177051	226383	208098	+31048	+17,5
Показники оборотності активів					
Коефіцієнт обертання активів	0,591	0,361	0,609	+0,018	+3,0
Тривалість одного обороту активів, днів	609	998	591	-18	-2,9
Коефіцієнт обертання оборотних активів	1,020	0,592	1,068	+0,048	+4,7
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	353	608	337	-16	-4,5
Коефіцієнт обертання запасів	2,293	1,466	2,480	+0,187	+8,1
Тривалість одного обороту запасів, днів	157	246	145	-13	-7,5
Коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості	2,053	1,141	2,219	+0,166	+8,1
Тривалість одного обороту поточної дебіторської заборгованості, днів	175	315	162	-13	-7,5

Коефіцієнт обертання оборотних активів зріс на 0,048 (на 4,7 %), з 1,020 до 1,068. Тривалість одного обороту оборотних активів зменшилась на 16 днів (на 4,5 %), що вказує на підвищення ефективності управління оборотними активами.

Коефіцієнт обертання запасів ТОВ «XXX» зріс на 0,187 (на 8,1 %), з 2,293 до 2,480. Тривалість одного обороту запасів зменшилась на

13 днів (на 7,5 %), що вказує на покращення ефективності управління запасами.

Коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості зріс на 0,166 (8,1 %), з 2,053 до 2,219. Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості зменшилась на 13 днів (на 7,5 %), що вказує на покращення збору боргів і зменшення часу на обробку дебіторської заборгованості.

Загалом для ТОВ «XXX» спостерігається зростання виручки та активів, що є позитивним сигналом для розвитку. Однак, збільшення собівартості продукції значно перевищує темпи зростання виручки, що може вплинути на рентабельність і вимагає уваги до контролю витрат.

Покращення оборотності активів і зменшення тривалості обертів запасів і дебіторської заборгованості вказує на кращу ефективність управління ресурсами, що є позитивним аспектом для компанії.

Таблиця 3.14

Показники ефективності використання виробничих запасів

ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2 013р.	Відхилення 2023 р. до 2021 р. (+;-)	
				абсолютне, тис. грн	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	363548	258399	461846	+98298	+27,0
Собівартість продукції, тис. грн	178138	214800	325614	+147476	+82,8
Матеріальні затрати, тис. грн	115286	121506	135715	+20429	+17,7
Матеріаломісткість продукції, тис. грн	0,3	0,5	0,3	-	-7,3
Матеріаловіддача, тис. грн	3,2	2,1	3,4	0,2	+7,9
Питома вага матеріальних затрат в собівартості, %	0,6	0,6	0,4	-0,2	-35,6

Аналіз даних засвідчив, що протягом 2021 - 2023 рр. чистий дохід зріс з 363548 тис. грн у 2021 р. до 461846 тис. грн у 2023 р. Це свідчить про загальне збільшення продажів та ріст обсягів реалізації продукції, з абсолютним зростанням на 98298 тис. грн, або на 27 %. Однак у 2022 р. відбулося суттєве зниження чистого доходу до 258 399 тис. грн, що може вказувати на тимчасові економічні труднощі чи вплив зовнішніх факторів.

Собівартість продукції зросла з 178138 тис. грн у 2021 р. до 325614 тис.

грн у 2023 р. що є досить значним збільшенням. Абсолютне зростання становить 147476 тис. грн, або 82,8 %. Це свідчить про підвищення витрат на виробництво, що може бути пов'язано із зростанням цін на матеріали, робочу силу або енергоносії.

Матеріальні витрати зросли з 115286 тис. грн у 2021 р. до 135715 тис. грн у 2023 р., що свідчить про поступове збільшення вартості матеріалів. Абсолютне збільшення становить 20429 тис. грн, або 17,7 %, що вказує на інфляційний вплив на матеріальні ресурси або збільшення обсягів використання матеріалів у виробництві.

Матеріалоємність залишалася стабільною у 2021 та 2023 рр. (0,3), однак у 2022 р. вона збільшилася до 0,5, що свідчить про тимчасове збільшення витрат матеріалів на одиницю продукції. Відносне зниження цього показника у 2023 р. порівняно з 2021 р. склало 7,3 %, що є позитивною динамікою для компанії, оскільки зменшення матеріалоємності зазвичай означає більш ефективне використання ресурсів.

Матеріаловіддача зросла з 3,2 у 2021 р. до 3,4 у 2023 р., що свідчить про підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів для створення доходу. У порівнянні з 2022 роком (2,1), матеріаловіддача значно зросла, що є позитивним сигналом для компанії.

Питома вага матеріальних витрат у собівартості залишався стабільним на рівні 0,6 % у 2021 - 2022 рр., але вона знизилася до 0,4 % у 2023 р. Відносне зниження склало -35,6%, що свідчить про зниження частки матеріальних витрат у загальній собівартості, що є позитивною тенденцією, адже свідчить про зменшення залежності від матеріальних затрат.

Аналіз показує, що компанія поступово покращує ефективність використання ресурсів, зокрема матеріальних, і нарощує дохід від реалізації продукції. Хоча собівартість значно зросла, це компенсується зниженням частки матеріальних витрат, що дозволяє підвищувати загальну ефективність діяльності.

ВИСНОВКИ

Термін «запаси» має глибоке історичне коріння і походить від українського слова «запас» - означає «накопичене для зберігання і використання в майбутньому» або «щось відкладене про запас». Це слово є похідним від дієслова «запасати», що означає «накопичувати, збирати, зберігати щось на певний час, з метою використання пізніше».

Термін «запаси» як економічна категорія почав набувати самостійного значення наприкінці 90-х років XX століття після ухвалення Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та затвердження НП(С)БО.

У науковій літературі поняття «виробничі запаси» трактується по-різному. Так, П(С)БО 9 «Запаси» визначає запаси як активи, якщо вони: призначені для продажу в умовах звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва для подальшої реалізації; призначені для використання у виробничому процесі, надання послуг або управління підприємством.

Рациональна організація обліку запасів передбачає використання економічно обгрунтованої класифікації. У міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 2 «Запаси» наведена загальна класифікація запасів без детального опису їх складових. Натомість у національних стандартах, зокрема в НП(С)БО 9, передбачено більш детальну класифікацію, яка доповнюється такими елементами, як МШП, поточні біологічні активи, сільськогосподарська продукція та продукція лісового господарства.

При надходженні та вибутті запасів використовуються різні методи їх оцінки, кожен із яких має свої переваги і недоліки. Господарюючий суб'єкт самостійно обирає такі методи.

Транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ) - це витрати, які виникають під час закупівлі, перевезення та доставки товарів або матеріалів на підприємство.

ТЗВ є складовою собівартості придбання запасів, тому їх важливо правильно розраховувати та відображати в бухгалтерському обліку.

ТОВ «XXX» здійснює виробничу діяльність у Полтавській області, а реалізує свою продукцію по всій Україні. Основні ринки збуту - Полтавська, Кіровоградська, Харківська та Київська області. Війна спричинила значні труднощі для підприємства, зокрема, порушила логістичні маршрути та підвищила вартість паливно-мастильних матеріалів і насіння. З початку війни ТОВ «XXX» безкоштовно надає продуктивні набори власного виробництва переселенцям, своєчасно сплачує податки до місцевого бюджету та створює робочі місця, що є важливим для економіки України.

Матеріально-технічна база ТОВ «XXX» оснащена сучасними автоматизованими системами для переробки, фасування, сортування та очищення продукції, які переважно імпортуються з-за кордону через відсутність аналогів на вітчизняному ринку. Частина продукції ТОВ «XXX» експортує до Німеччини, Італії, Голландії та Польщі.

Оцінка діяльності ТОВ «XXX» засвідчила як позитивні так і негативні тенденції в його роботі.

Організація бухгалтерського обліку основних засобів у ТОВ «XXX» є системою взаємопов'язаних правил, методів і процедур, що охоплюють реєстрацію господарських операцій, накопичення та обробку інформації, її зберігання та подальшу передачу. Облік ведеться із дотриманням норм чинного законодавства. Форма обліку – автоматизована.

Точність ведення обліку запасів у ТОВ «XXX» визначає достовірність даних про прибуток підприємства та збереження запасів. Хоча цей процес не є складним, він зазвичай вимагає значних трудових ресурсів, оскільки запаси можуть складатися з великої кількості найменувань, і за кожним потрібно вести аналітичний облік для забезпечення повної кількісної та якісної інформації. Облік запасів у ТОВ «XXX» здійснюється у натуральному та грошовому вимірі.

Існують різні способи надходження товарно-матеріальних цінностей на підприємство: закупівля у постачальників; обмін на подібні або неподібні запаси; безоплатне надходження; внесення до статутного капіталу засновниками; виробництво власними силами.

Також визначені шляхи витрачання запасів та їх відображення в обліку. Списання виробничих запасів з балансу може відбуватися через: передачу у виробництво; продаж; списання через невідповідність критеріям активу; списання через псування, розкрадання; списання через надзвичайні події; обмін на інші активи.

При обліку операцій з запасами дотримуються двох основних принципів: хронологічна послідовність документів руху товарно-матеріальних цінностей, що передбачає заборону продажу або списання запасів раніше їх оприбуткування; узгодженість аналітичних та облікових параметрів при надходженні та вибутті.

Згідно з обліковою політикою, одиницею обліку запасів є їх конкретне найменування. Первісна вартість придбаних запасів визначається за собівартістю відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси»; обрано метод середньозваженої собівартості для вибуття запасів.

Первинні документи з обліку виробничих запасів поділяються на три групи: оприбуткування (ТТН, прибуткові накладні, довіреності тощо); складський облік і внутрішнє переміщення (складські картки, накладні на внутрішнє переміщення); списання, вибуття (лімітно-забірні картки, акти на списання, спеціалізовані акти для міндобрив, насіння, кормів).

Інформація про виробничі запаси відображається у Балансі - ф. №01 (рядок 1100, 1101), Звіті про фінансові результати ф. № 2 – рядок 2500 «Матеріальні затрати», Примітках до річної фінансової звітності ф. № 5 - розділ VIII «Запаси».

Аналіз запасів ТОВ «XXX» показав, що їх вартість у 2023 р. порівняно з 2021 р. збільшилась на 6973 тис. грн, або на 3,9 %

В розрізі складових виробничих запасів, які зросли на 11467 тис. грн

(32,7 %) відмічено зростання вартості: сировини і матеріалів на 695 тис. грн., або у 3 рази, тари і тарних матеріалів – на 6835 тис. грн (в 2,1 рази), запчастин на 3006 тис. грн (в 2,8 рази), матеріалів с/г призначення на 16035 тис. грн., або на 79 %, МШП – на 1058 тис. грн або в 4,1 рази та скорочення вартості будівельних матеріалів на 1692 тис. грн або на 36,1 %.

На загальну динаміку запасів ТОВ «ХХХ», крім зростання вартості виробничих запасів мало вплив скорочення обсягів незавершеного виробництва на 48169 тис. грн, або на 50,2 %, зростання вартості готової продукції та товарів на 41329 тис. грн (або на 98,7 %) та 2346 тис. грн (на 41,7 %) відповідно.

У структурі запасів ТОВ «ХХХ» протягом досліджуваних 2021 – 2023 років переважала питома: у 2021 р. – незавершеного виробництва (53,8 %), а у 2022 та 2023 рр. - готової продукції, відповідно 44,7 та 44,9 % відповідно.

Зміни у кількості та вартості матеріальних цінностей ТОВ «ХХХ» за 2021 – 2023 рр., що були придбані має наступну динаміку:

- насіння: в 2023 р. значно збільшилась кількість насіння цукрових буряків (320 кг на суму 468,4 грн); овочеві культури (однорічні та дворічні) показують варіативність: у 2022 р. зменшилась кількість однорічних культур, але збільшилась кількість дворічних (300 кг на суму 2417,2 грн), в той час як у 2023 р. знову зменшилось. Загальний вартісний вираз придбаного насіння скоротився на 8,9 % (294,3 тис. грн);

- нафтопродукти: спостерігається тенденція до зменшення кількості пального (бензин і дизель) у 2023 р. в кількісному вираженні. Проте, вартість дизельного пального зросла (сумарна вартість значно вища через зменшення кількості); оливи (мастила) також зменшились в кількості, але їх вартість значно зросла в 2023 р. (987,7 тис. грн). Загалом, вартість придбаних нафтопродуктів ТОВ «ХХХ» скоротилася на 1169,8 тис. грн (на 5,8 %);

- добрива: збільшення кількості добрив, придбаних ТОВ «ХХХ» в 2023 р., зокрема сульфату амонію (на 391 ц), нітрату амонію (на 220 ц), хлористого та сульфату калію (на 299 та 135 ц відповідно), амофосу (на 532 ц); спостерігається скорочення вартості придбаної сечовини (на 4231 ц), аміачної

та нітросилітри (на 2939 ц, 630 ц відповідно), КАС (на 11280 ц). Вартість добрив в 2023 р. зросла на 26354 тис. грн (в 2,4 р.б);

- засоби захисту рослин в загальному зросли на 50156,9 тис. грн (в 2,8 рази). Помітне збільшення кількості пестицидів, зокрема інсектицидів, фунгіцидів та гербіцидів, з подальшим значним збільшенням їх вартості; спостерігається зростання обсягів закупівлі пестицидів в 2023 р.;

- вартість придбаних запасних частин до сільгосптехніки в 2023 р. значно збільшилась (651,7 тис. грн), в тому числі за рахунок кількості шин для вантажних автомобілів, що вказує на потребу у заміні запчастин або розширення технічного парку. Проте, у випадку двигунів до вантажних автомобілів та шин для сільськогосподарської техніки, кількість залишалась на низькому рівні в 2023 р.

- у 2023 р. порівняно з 2021 р. спостерігається коливання вартості будівельних матеріалів. В 2023 році їх вартість різко зросла (5818,8 тис. грн або на 22,1 %), що може бути пов'язано з високим попитом або зростанням цін на ринку.

Отже, вартість більшості матеріальних цінностей, зазвичай, зростає з року в рік, що вказує на інфляційні процеси або підвищення вартості окремих товарів. Збільшення вживаних ресурсів, таких як добрива та пестициди, може свідчити про активізацію сільськогосподарських робіт або адаптацію до нових технологій. Різкі коливання в кількості та вартості матеріальних цінностей можуть також бути наслідком змін у погодних умовах, цінах на світових ринках або внутрішніх потребах господарств.

Показники оборотності оборотних активів ТОВ «XXX» засвідчила покращення оборотності активів і зменшення тривалості обертів запасів і дебіторської заборгованості вказує на кращу ефективність управління ресурсами, що є позитивним аспектом для компанії.

Оцінка показників ефективності використання запасів господарюючого суб'єкта засвідчила, що протягом 2021 - 2023 рр. матеріальні витрати зросли з 115286 тис. грн у 2021 р. до 135715 тис. грн у 2023 р., що свідчить про

поступове збільшення вартості матеріалів. Абсолютне збільшення становить 20429 тис. грн, або 17,7 %, що вказує на інфляційний вплив на матеріальні ресурси або збільшення обсягів використання матеріалів у виробництві.

Матеріалоемність залишалася стабільною у 2021 та 2023 рр. (0,3), однак у 2022 р. вона збільшилася до 0,5, що свідчить про тимчасове збільшення витрат матеріалів на одиницю продукції. Відносне зниження цього показника у 2023 р. порівняно з 2021 р. склало 7,3 %, що є позитивною динамікою для компанії, оскільки зменшення матеріалоемності зазвичай означає більш ефективне використання ресурсів.

Матеріаловіддача зросла з 3,2 у 2021 р. до 3,4 у 2023 р., що свідчить про підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів для створення доходу. У порівнянні з 2022 роком (2,1), матеріаловіддача значно зросла, що є позитивним сигналом для компанії.

Питома вага матеріальних витрат у собівартості залишався стабільним на рівні 0,6 % у 2021 - 2022 рр., але вона знизилася до 0,4 % у 2023 р. Відносне зниження склало -35,6%, що свідчить про зниження частки матеріальних витрат у загальній собівартості, що є позитивною тенденцією, адже свідчить про зменшення залежності від матеріальних затрат.

Аналіз показує, що компанія поступово покращує ефективність використання ресурсів, зокрема матеріальних, і нарощує дохід від реалізації продукції. Хоча собівартість значно зросла, це компенсується зниженням частки матеріальних витрат, що дозволяє підвищувати загальну ефективність діяльності.

Для підвищення ефективності облікової роботи та управління виробничими запасами пропонується:

1. Постійно вдосконалювати систему інформаційного забезпечення, яка надаватиме не лише точну інформацію про облік запасів, але й дозволить ефективніше контролювати використання ресурсів.

2. Уточнити питання обліку запасів в Наказі про облікову політику підприємства, зокрема рекомендується при відпуску запасів у виробництво, з

виробництва, при продажу та іншому вибутті здійснювати оцінку за методом ФІФО (собівартість перших за часом надходження запасів).

3. Застосовувати систематизовану методику аналізу виробничих запасів, що дозволить всебічно оцінити забезпеченість матеріальними ресурсами та виявити можливості для підвищення ефективності їх використання, що сприятиме безперебійному функціонуванню підприємства, збільшенню обсягів виробництва та максимальному задоволенню потреб споживачів.